

8412=6321/65

Ш 624

ТАНЫСПАЙ ШИНЖИН

ЎЛГЕРЧИНИНГ ТАҢ АЛДЫНДАГЫ КОЖОҢЫ

273

ТАНЫСПАЙ ШИНЖИН
ҮЛГЕРЧИНИН
ТАҢ АЛДЫНДАГЫ
КОЖОНҢЫ

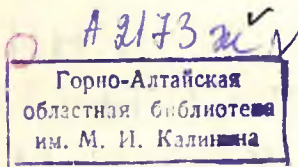
A handwritten signature in black ink, consisting of stylized Cyrillic letters, likely the author's name.

Горно-Алтайск 1996

84 (2Рос=Алт)-5

С (Алт.)

Ш 624

Шинжин Т. Б.

Ш624

Ўлгерчининг таг алдындагы кожоны:
Ўлгерлер, тууылар ла кеп-легенда-
лар. — Горно-Алтайск: Алтай Респуб-
ликанын «Үч-Сүмер» бичик чыгарту-
зы, 1996 — 120 с.

Јуунтыга автордын јуук јылдарда бичиген
ўлгерлери, тууылары ла легендалары кирген. Олор
јўзўн чечектерлў јастарда ла јайларда, кўреп
кўстерде ле ак јуурканду кыштарда чўмделген.
Бир уўр ўлгерлер онын чыккан, ъскѡн јерине ле
анда јаткан улуска учурлалганы иле кѡрўнет.

ISBN 5-7405-0526-7

Ш $\frac{4702070100-004}{М 138 (03)96}$

© Книжное издательство «Юч-Сюмер»
Республика Алтай, 1996

TÖRÖЛ JEP, JYУK УЛУС

БИЛЕРИМ

Јуук, төрөл, кару јерим,
Јаштаң ала өскүс өстим.
Јаңыс ла сен энем чилеп
Јалакай болгон, меге килеп.

Јаштаң ала јаскы чечектий
Сени кееркедип, мөштий өскөм.
Оның учун күүним бүктий
Кеен ле элбек, је омок, өктөм.

Эрте јаштаң кандык, саргай,
Көгөзин казып, мен азыранбай,
Тилге салар ашты таап,
Тизе јабар кепти јамап.

Кандый да болзо, кару јерим,
Көк теңеринин көгин билерим.
Кандый да болзо, бу жүрүмим
Кырлу јеримде колбузын билерим.

Јуук, төрөл, өскөн јерим —
Јаштаң ала сен энейим.
Јаңыс јаштаң јалакай өскөм,
Је мениң кылыгым омок, өктөм.

Оның учун, эне јерим,
Сениле оморкоп, јаркынду жүредим.
Кандый да болзо, эр күчим
Калык күчиле күчтүзин билерим.

1979

ТӨРӨЛ СУУ

Көс карарып, баштап ла
Көргөн суум — Ұлегем.
Жайгыда жажыл жарадыла
Кармактап, ойноп жүрөтөм.

Көнкөрө жадып суузынан
Күүн жеткенче тынатам.
Ұзуги жок шуултынан
Туулар үнин угатам.

Кезикте сайлу жаратта
Карануй киргенче ойнойтом.
Төрөл Ұлегем ол журтта
Сууның ээзиндий болотом.

Ичкери сунган жылдарда
Кандый жерлерде жүрбөдөм.
Же Ұлегемнин жарадында
Журтыма жүрөксип, эбирөдөм.

Баштап ла ичкен суу
Эди-канымда, тамырда.
Онын учун, байла, төрөл суу
Шуултыла, туулар үниле кожонымда.

1980

* * *

О, менин чанкыр јерим —
Оморкоп јүредим сениле.
Сенде кезилген киним,
Салымым колбулу сениле.

Ўйден ле сүүнип чыксам,
Ўргүлји тенери үстимде.
Чалынду өлөңлө бассам,
Чалыйт сүүнчи јүрегимде.

Шерделе туткан чеденге
Чыгып, ыраакка көрөдим.
Јаштан ала бу ойгө
Јондо јүрүп, көпти билдим.

Билгеним, айтса, жаңыс:
Бу ла өскөн јерин энедий.
Байла, ончобыстын мағыс
Јеринге тудуш күндий.

О, менин чанкыр јерим,
Агару јоннын турлузы.
Бийиктеги көк тенерим, —
Бу јеримнин јылдысту бүркүзи.

1994

ТҮНЕЙ ЛЕ КЕЛЕР ЭДИМ

Сен, өскөн јерим, —
Эрте келген јас.
Кышкы јерден, билерим,
Бачымдап келдин, јас.

Канча јүс чечектерин
Кырда болзо, јерим,
Кырга чыгып, сениң
Чечектерин сүүр эдим.

Јаңыс ла кайа-таштан
Ак-јарыкта бүткен турзан,
Мен түней ле ыраактан
Келер эдим, уксан.

Јаан талай ортозында
Кичинек ортолык та болзон,
Эжинип, чөңүп, качан да
Једер эдим, ондозон.

Өзүми јок чөл дө болзон,
Суузы ас та јер деп адалзан,
Түней ле, өскөн јерим,
Сеге једип келерим.

Энем де јок болзо,
Эл де сенде јоголзо,
Энезеп, түней ле сеге
Эбирип келерим эригерде.

Көс тө жок болзын,
Колло тудуп көрөрим.
Бут та жок болзын,
Тоолонуп, жылып келерим.

Ак-жарыкта жангыс ла сен,
Акту күүним сеге — јерим.
Качан да меге — уулынга — ижен,
Сен учун жүрерим, өлөрим.

1979

* * *

Менин адым ичкери јортот,
Кўн јаркыны көстөринде суркурайт.
Јалын көрзөн, торт ло от,
Јалбыш чылап, јайылып турат.

Туулу јеримде ат јогынан
Јебреннен бери јоным јатпаган.
Ат ла кырында кўн чогынан
Очокто одын камызып алатан.

Өбөкө балдарынын балдарынан мен,
Јеримде чөрчөк ундыбай јадарым.
Бу да өйлөрдө атту јүретен,
Мал тудатан јанымды таштабадым.

Алтай јерим туулар турлузындый,
Ўўр малдый тыгылыжып калган.
Јажына озор амырап тургандый,
Јажыл мөшлө јылузынып јабынган.

Мөнкү тайгалар баштарынан
Мызылдап суулар шуулап агат.
Соок чырайлу кайа таштарынан
Олордын јанары өдүм јаныланат.

Кайда ла, эбире, туулар ортодо,
Күйген оттордын јарыгын көрөрин.
Адым бышкырат орто јолдо,
Ичкери бараат. Анда оду менин.

1987

УНДЫЛБАГАН

Ыраак, ыраак јаш тужым,
Ынаары сени тутпаган.
Ылтый јажыт најыларым
Ылгажы јок чыдаган.

Ол ло тушта кызылгатту
Ойбоктор сайын јүретенис.
Кызылгаттан кызыл јаакту
Кыстарла јүрерин сүүитенис.

Түүстерин озор толтырып,
Ойбоктон озолоп јанатан.
Уулдар чала астыгып,
Уксын деп кыйгы салатан.

Э-эй деген јанылга
Ээнди ээлеп ийетен.
Кыстардын үни каруга
Сонду угулып келетен.

Кызылгатты төгө, төгө
Кырды төмөн уулдар сунатан.
Түүстерди карап көрөргө,
Тен-тун ойноорго тудужатан.

Је кызылгатту кыстар
Јаактары кызыл будукту.
Көстөри, биске удура
Көрзө, бороңоттый кара.

Једижип келзен, айылдарына
Јенил тумандый таркайтан.

Кемзингендий, бой-бойлорына
Көрүжип, уулдар унчукпайтан...

Кыр бажында садымнан
Кызылгат терип, санандым:
«Кайран јаш тужымнан
Кандый коркушту ырадым».

Ыраак, ыраак јаш тужым,
Ынаары сени тутпаган.
Кыйгы салган тууларым,
Кыстар, најылар ундылбаган.

1981

Мен койлоп жүрүм,
Бийик туудан көрөдим:
Өзөктө улус көрүнөт,
Жүзүн иштер бүдүрөт.

Бирүзи бала кучактанган,
Бирүзи малын айдаган.
Бирүзи кийим кургаткан,
Бирүзи одын жарган.

Ол туку таныш
Айылдан чоргыйт ыш.
Байла, айылчы келген,
Ээзи оны күндүлеген.

Эмеш аыкта ыраада,
Туку сары кырада
Комбайн аш жуунат,
Жолдор тоозынга бастырат.

Бийик чанкырда турналар
Быйанду амыр жанадылар.
Ичкери сунган суулар
Үйдежип, чакпынла жаныйдылар.

Мен дезе бийикте,
Койлорым булутла тенде.
Өзөктө улус амыр иште,
Кандый жакшы түбек түшпесте.

ТҮНДЕ

Карануй, карануй түнде
Камык агаш бүринде
Канча бар куштар
Көс жумуп уйуктадылар.

Јаш бүрле шулурбай,
Јылу эзин унчукпай,
Кушкаштарды ойгоспой
Канайып тымыды болбогой?

Јулук тартынып агаштар
Күнге үстүтип жадылар.
Јиит, јажыл өйинде
Үргүлебей эм түнде.

Јайгы эзин куштарды,
Јайым јакшы амырды
Үргүзинен ойгоспой
Араайынан ла сокпой.

Чын, ончозы уйкуда.
Ончо тындулар амырда.
Јаңыс ла чактынду суу
Јаңарлайт: шуу-шуу.

1980

КУҰЛЕЛЕР ЧИЛЕП

Ээлгир корбо јаш туштан
Элимнин чөрчөгин мен уккам.
Ак-јарыкта канатту куштан
Ал санаамла түрген учатам.

Калык учун калју өштүле
Кайра баспай согужатам.
Баатыр чылап, сом үлдүле
Бастыра черүзин мен кыратам.

Күчтү, јалтанбас баатырла
Камык буудак өдүп чыгатам.
Кулда јонды јайымдайла,
Кайран јерине јандыратам...

Ээлгир корбо јаш туштан
Эл чөрчөгинен эзелү чыдагам.
Аткан октон, учкан куштан
Ак-јарыкка түрген учатам.

Ада-Төрөл учун јууда
Албаты өштүни антара чачкан.
Ададан јашта ач айылда
Аргаданып, өлбөй, бис арткан.

Бу ла баатыр јонло кожо база ла
Бастыра өштүле удур согушкам.
Бу ла кай чөрчөк учурыла
Бу ла мынайда чадырда чыдагам.

Эмди албатым эзен-амыр,
Эмди мен эр, күчтү-чакту.

Эл-јоным јажын чакка баатыр,
Эмди мен мындый күүн-тапту.

Тонг каларда менин үлгерим
Чаазыннан күүледий учатан болзо,
Јаштан эзелген чындык сөзим
Јоныма јозок эдетен болзо.

1987

СЕГЕ АЙДАДЫМ

1

«Сен кайда кожондорды
Коолодо кожондоп көндүккөн?»
Койлоордо кожонымды
Байла, угуп сен жүргөн.
Сеге айдадым: тойлордо,
Куда-белкенчекте болордо.
Калык жуулган жыргалда,
Кожончылар маргышканда.

2

«Сен кайда шоорды
Жүзүн-башка ойноп баштаган?»
Соныркап, менин ойынымды
Чачын жайылып, сураган.
Сеге айдадым: жайгыда,
Жүзүн чечектү кобыларда.
Өлөн чабаачылар ортозында,
Өнөтийин амыраар тужында.

3

«Сен кайда икилини
Чөйө тартып таскаган?»
Күүнзеп, икили тарткамды
Жалакай үндү сураган.
Сеге айдадым: билер улустан;
Энир түште жаңыстан

Айлында ойноор тужында,
Икилини берген согында.

4

«Сен кайда топшуурды
Айтыра согуп үренген?»
Кичееп, топшуур соккомды
Качарын кызарып јилбиркеген.
Сеге айдадым: айылда,
Баштап ла эне-ада
Јүректен ойноп турарда,
Көгүсти ойгоскон согында.

5

«Сен кайда көнү кайды
Күркүреде кайлап јайалган?»
Каа-јаада сен кайымды
Калык ортодо, байла, уккан.
Сеге айдадым: кайчы акадан
Тогус јашта кайлап үренгем.
Јайалга, байла, Алтай-кудайдан,
Өскөн јерим Кичинек-Үлегем.

1992

АЙЫЛДА

Мен айылда,
Балдарым жанымда.
Жорыктап жүреле,
Жанып келдим үйге.
Балдардын алдына,
Эркелсердин ордына,
Жаш баладый
Отурым ыйлагадый.
Олорло узакка
Чечектү акка
Көбөлөктөр сүрүжип
Ойнобогом жүгүрип.
Ат болуп
Аркама отургызып,
Айылдын ичине
Өнмөктөбөгөм ине.
Жанып келзен,
Эжиктен ле кирзен,
Конфет суражар,
Каптырга ајарар.
Кандый јакшы
Балдардын оогожы:
Бел-арканы кырлаар,
Јүктен деп айдыжар.
Чын, эди-каныга,
Эки кулагыга
Олордын табыжы
Шинигени — јакшы!

1980

КИЖИ БОЛГОН АДЫНДА

Сен, кижиге болгон адында,
Элбек жеринин жалаңында
Жаңыс та агаш отургыссаң,
Бир де ууш аш чачсаң,
Оноң жер жаман болбос,
Күчинг де астап корбос.

Төрөл жерин неге ле чыдамкай:
Уур, жеңилди бойына алар унчукпай.
Иженип үрендеген жаскыда ажын —
Күскиде сүйүнип быжырап калажын.
Же ашты жуубай карга бастырзаң,
Эне жаландар бурулу ба, айтсаң?

Лок, эне жерин жебреннен бери
Жалакай жанду, ачык-жарык кебери.
Ташту туулары чечектеп те турар,
Жажыл жаландары күйгекке де алдырап.
Жаан суулары кичинектеп агар,
Жарт жерден кожого до чыгар.

Же сен, кижиге, бу ак жарыкта
Кайда аш, агаш өскүрерин аякта.
Онын сүрин саска, чалканга бастырба,
Энчүзин ээнге, жуу-чакка алдырба.
Көк өлөң, ару суу канла будылза,
Өскүргөн аш, агаш күйүп, не туза.

Лок, сен кижн болгон кийнинде
Акту жүректен телекей үстинде
Жажарып өзөр агаш отургыссан,
Жарым да ууш аш чачсан,
Төрөл јерин јаман көрүнбес.
Акту күчин артап түгенбес.

1980

ОЧОКТОГЫ ОТ

Очокто отты өчүрбеске
Ондый ла күч эмес биске.
Јаштан онын јанына
Өзөр керек бу јажына.

Јаш ағаш отко јут,
Јалку эр јуртка јут.
Бу ла кеп сөсти
Билбей кем өсти?..

«От эне» деп элин
Озодон айткан, билерин.
Эне кичеейт очокты,
Өчүрбейт ондогы отты.

Ол, уйуктаардан озо,
Кичинек те кос арткан болзо,
Оны танла көнжүдерге
Көмөт изү күлге.

Карануй түн түнөп өтсө,
Калганчы жылдыс эрте өчсө,
Эртелеп эне уйкудан турар,
Косты чыгарып от камызар.

Одус башту от эне
Ойто ло ойной берер ине.
Удабай кара казанда чай
Борлоп, кайнап ла чыкпай...

Онойып эне айыл ижин
Оттон ло баштап ийбейзин.

Бистер оттын јанына
Отура тўшпей байдастана.

Очок айландыра ончобыс
Отты карап отурадыс...
Онын учун оны өчүрбеске
Ондый ла кўч эмес биске.

1980

КОЖОННЫҢ ТУУЛГАНЫ

Талан-келендий талбышып,
Талдама үниндий үним жаныланып,
Тенериге учуп чыгатын болзом,
Тенеринин көгин, кыйузы жок түбин,
Тоозы жок жылдызын канайып мактабайын!
Чечектү жериме, чак берген элиме
Жагына мен быйанду! Jүректен кожонду!
Кожондор күүзин көдүрезин —
Шуулашкан суудан, жаш агаштардан,
Билинер жаштан, бу алгам, уксан.
Тенерини көрөр, чүмдеер болуп,
Тегин сөстөр айтпаска болуп санандым.
Талан-келендий тенериге учпадым.
Чүмдү үниндий үнимди жайбадым.
Je самолетло чанкыр тенериге
Учуп чыгарга меге ой келиштирди.
Төрөл жеримди, азыраган ада-энемди
Көпөгөш кейде көгүске алдым кенерте.
Төмөн көрдим. Төмөн — жерим.
Чечектеген, жайым чөйилген
Кыйузы жок жалаңдар,
Учуктый көрүнгөн улу ла кичинек суулар;
Ийиндери бийик, кийик.
Булутка жеткен туулар;
Jүзүн үндү, куркунду куштар,
Jүстөр өндү жайылган чечектер.
Үним — шуулашкан суулардан,
Жайканышкан жерлик агаштардан.

Талбырап учкан кушкаштардан.
Омогым, кылык-жаным,
Ийни бийик, булутка жеткен туулардан.
Ачык-жарык, кижилик, көгүсте санаам —
Жерлик чечектерден, жүзүн өндөрдөн...
Же талан-келендий болзом мен,
Онын жүзүн үниндий үндү жүрзем мен, —
Лажын-чакка жон-калыкка
Тенеринин көгин, кыйузы жок түбин,
Жеримнин элбегин, жерден де көрүп,
Тенериле де учуп, жанарлаар эдим.
Жаңыс анаң да, качанның качан да,
Ырысту болор эдим.

1987

АЛТАЙ ЖАРЫК ЖАҢАРЫН

Алтай жарык жаңарын
Албатынын жүрүминде.
Акту жүрген жылдарын
Агару санаа-көксинде.

Канчын жиит тужын
Карыкпас кожон күүзінде.
Кырларда бийик учужын
Калыктын канатту сөзінде.

Төрөл тилин тууларда
Түни-түжи эрмегинде.
Тамыр ошкош сууларда,
Табышту куштар үнинде.

Жиит үйелер жаңарынды
Жылдар өткүрө жаңарлайт.
• Жүреги ачык жонунды
Жүзүн үндер адаалайт.

ЈЕРИМЕ ЈАНАР КЎЎНИМ БАР

Чўрче ле мен чыккан, өскөн
Јериме ле једетен болзом,
Јаш тушта анда өткөн
Јўрўмди эске алар эдим.

Јашта шыңыраган ўнимди
Ару суудан угуп аларым.
Баскан, јўгўрген изимди
Бодолдоп, сўўнип табарым.

Марал чырайлу болгомды
Чейне чечектен таныырым.
Комыдаган, ачынган тужымды
Кара чалканда туштаарым.

Је комыдал, карык не керек?
Јеримде ле јўректе арткай.
Јонго јакшы сөс керек,
Јўрўмди јўрерге ол болушпай.

Энемнинг энчилеген эркезин
Јеримнинг энчўзинен билерим.
Адамның алкылу сөстөрин
Ашкан ажулардан сезерим.

Айылдардын турган ордынан
Айылдашкан јон эске алынар.
Кожончы улус ортозынан
Кайчы акам канай ундылар.

Онын айткан, кайлаган чөрчөктөри
Ончозы көксимде, менин кайымда.
От-жалбыштың сөстөри
Онбой арткан — бу бойымда.

Табышкак таптырар каргандар
Түңгей ле менин санаамда.
Жүрүмнөн эрте баргандар
Жүректен ырабас качан да.

Чүрчө ле мен чыккан, өскөн
Жериме једиң баратан болзом,
Јаш тушта анда өскөн
Жүрүмди эске алар эдим.

1983

1. Ёстиги Оймон,
Ёстиги Оймон.
Кадыннын жанарын
Канайып ундызын.
Тўни-тўжи Кадын
Тууларын алкайт.
Олордын агаш-тажын
Ойгор сўстўрлў мактайт.
Кадыннын кўчтў агынын
Кўннин чокторы кайыктайт.
Кечерге келген айылчызын
Кеме-кабай жайкайт.
Кадыннын он жанында
Ёстиги Оймон.
Онын чўмдў жанарында
Оймон, Оймон.
2. Кадынды жакалай
Кўрен-жжыл карагай
Канча чактарга
Арыбайт турарга.
Жаскыда толкулар
Жарадына толодылар.
Жагыс ла карагай
Жайканат унчукпай.
Жайгыда Кадын
Жагылу жанарын
Ёни тунбай
Чўйилтип ле турбай.
Жагыс ла карагай

Кадынды жакалай
Ажыктап турарга
Арыбайт чактарга.

3. Ыраак-ыраактан,
Ынаары ары жанында
Жылу, жылу эзин сокты,
Тамыр-тумур жаш жаады.
Селт эдип чагана жыды
Көксиме толо эрке согулды.
Амыр турган агаш-ташка
Күүктин үни томылды узакка.
Жажыл өлөң жалаң-бүктөргө
Жайа өсти, сүүнчи бистерге.
Энчү бу төрөл жериме
Эбирди жас, сүүнчи элиме.
Ыраак-ыраактан
Ынаары ары жанынан
Арчын жытту
Жас келди ырысту.

1979

АЖУЛАР АЖЫРА

Кандый да јоткон кырларда болбозо,
Тан атту јорткон мени јолдо
Буудактар, шыралар, озодо сакыйтан.
Кижендеп саларга, кызалан ажуларга
Көчкөлөр чачып салым туратан сакып.
Је ажуда агаштар — чек ле агару најылар,
Корым таштардан, ончо буудактардан
Корулап алатан.
Көчкөлөр күзүрөп, кулакты тундуруп,
Куштардын үнин, кожоннын күүзин
Үзерге ченешкен... Је келищпеген...
Күч те болзо, буудакту јолдо,
Коркып ойто кайра алтап
Качан да баспагам.
Көчкөлөргө алдырбай, салымга салдырбай
Ажуларды ашкам.
Эң бийик ажуга жүк једип аларга
Јүрүмде амадагам, ичкери алтагам.
Јеримнинг элбегин көрүп аларга,
Јайым жүрүмнинг јанарын угарга,
Өткөн јолдон токтомы јоктон
Ичкери барарга јаштан амадагам...
Не сүүнбес! Не бүтпес!
Омок ар-бүткен кижиге јендирткен.
Тенеризи көгөрип, туулары энчейип,
Јаландары јайылып, кайдан ла көрүнөт.
Көгүске сүүнчилү, качан да иженчилү
Оморкоп айдар ойгор сөс бар:
Кижиде неден де күчтү.

ЈАШТАҢ АҢДАП ӨСКӨМ

Элбек јаландар алдымда
Эне јеримде јайылбаган.
Энеден чыккан бу адымда
Эр болуп өзөрим јайалган.

Эңчейишкен кийик кырларда
Элестелип аңдар мантажатан.
Эки колдо мылтык бар да,
Эрлер иженчилү аңдайтан.

Ээчидип алып аңчылар
Элик агыртып апаратан.
Эр кемине кирген уулдар
Электеп, меге айдатан:

«Э-э, шаалта, уулчагаш,
Эжер анды артырып сал.
Эне јеринде агаш-таш
Ээн калбазын, сананып ал!»

Эмди нени сананар?
Эр болгондо эликтеп жүрбей.
Эбирип айылга куру јанар
Эмди аңчыда јан јок эмей.

Э-э, уулдар, эрте јашта
Элбек јаландар чек көрбөгөм.
Эбире кийик кыр-ташта
Эрте јаштаң аңдап өскөм.

1978

КЕЕН ТУУЛАРДА

Бийик туулар ары жанынан
Кеткин куштар келер ыраагынан.
Жаскы агаштар жүрексиреп сакыйдылар:
Уйалап куштар балдарын чыдадар.

Үндер жогынан ологго кунукчылду.
Жүзүн жанардан жүрүм жыргалду.
Жажыл бүрлер жанарлап жайылат.
Жанган үүрлер жер сайын таркайт.

Эмди эбире эдиски үндер
Энирге жетире чек серибейдилер...
Андарга, куштарга кеен тууларда
Угын өскүрип жүрерге
Кандый жакшы үргүлжиге.

1978

КОЖОН, ЧӨРЧӨК ЈУУП ТУРАРЫМДА

Јалан кумак, салкын
Чөлдө изимди јоголткой,
Ичкери јолымды, чын,
Чөкөдип кем токтоткой.

Јайым учкан кожомым
Јолымда тайак болгой.
Јана баспай бу бойым
Јол аларым, күч јоголгой.

Јаантайын јолдо мен,
Јыртылган эдегим керелеер.
Јаныс јерде јүрген
Јүрүм јок, бүдигер.

Јастанганым јен эди,
Јууркан, төжөгим эки эдек.
Јигеним курсак беги, —
Је, алдырбас, чек јүдек.

Јолдо кумакту салкын,
Ичкери барарга уур.
Кожон сөстөри кайтсын,
Күчимди олоу куур.

Кем јок, јурт туштаар.
Кайчы, кожомчы болор.
Кайды бичип алар
Күч меге бурылар.

Лайым учкан кожомым
Лолымда тайак болгой.
Лолдо аштап, суузаган бойым
Лон ортодо өлбөс болбогой.

Лүрүп, лүрүп жан келзем,
Билемде ырыс толгой.
Ласкы чечектий чечектезем,
Лерим ле жараш болгой...

1994

СЫГЫН АЙДА

Сыбыскы үндү
Сыгын ай
Сыылаган эзиндү
Сындарла учкай.

Соолгон ичтү
Сыгың солыктап,
Согоон кептү
Сунат мантап.

Силү мыйгактар
Сүрлү, үүрде.
Сыр манташтар
Сыгынду ла жерде.

Сыгын айда
Сыгындар үни
Сары сындарда
Сүреен өткүни.

Сында амыргыны
Сүмелү тартпа.
Сыгынын тыны
Сүреен ачу, атпа.

Сыбыскы үндү
Сыгын улай
Сыылаган эзиндү
Сындарла сунгай.

1993

* * *

Куран ай куу туманын
Кууй тартты кырларда.
Курандардын элес манын
Көрбөй каларын тозуда.

Кырлу мылтык мажызын
Калак тартпа сен, анчы.
Курандар ажар ажузын
Кетебе сен, адучы.

Келер үйенин манын,
Калак, сен токтотпо.
Кырлардын жобош анын
Кыра аттын, токто...

Куран ай, куу туман.
Куран багырат тууларда.
Кырлу мылтык тудунган
Калапту анчы тозуда.

Куру жанары, чын, уйат.
Куруга туура сен ат.
Калык сеге каткырбас,
Кудай сени ундыбас.

1994

УЛУСТЫН КАЙКАЖЫ

Жажына жажыл бүрлү мөштөр
 Жагарын мен жаштан угатам.
Жайы-кыжы жаан чөрчөктөр
 Жагарлап айдарын танийтам.
Мөштөр үни өзөк-буурыма
 Ол ло өйдөн жууктан жуук.
Жаңылгалу жалаң көк тууларыма
 Оморкоп, сүүнип, билбейтем кунук.
Тууларда алтын, мөнгүн көп,
 Эрјине де таштар толтыра.
Је жаштан оморды мен көөркөп
 Экелбейтем, билбезим андый шыра.
Өбөкөм дө ол алтын-мөнгүнди
 Өнөтийин јуубас, базатан ажыра.
Јүзүн чололу кандый ла кебистерди
 Обоолоп чокпойтон айылга толтыра.
Ак јарыкта ак-чек, ару санаа
 Алтын-мөнгүннен баалу дежетен.
Анайда озодо балдардын балдарына
 Ачыркак болоры өлүм дежетен.
Мен де кызыма, эки уулыма
 Јүректен айдадым, чын угыгар:
Алтын-мөнгүнди бу жажына
 Јүрүмде байыырга, калак, тутпагар.
Бу жажын-чакка мөнкү мөштөр
 Јагарыла, өскөн јериле меге кару.
Чанкыр тууларда кандый ла чөрчөктөр,
 Јоннын јүрүми неден де ол агару.

Мен төрөл јеримле мендештү ле баскам,
Түргедеп ле жүреле, кандый ырыс тапкам?
Бирде өлөн чаап, бирликте ле иштегем.
Эмезе тайгалап, онын малын күткем.

База бирде одындап, контора, клубты
кичеегем.

Устине бачымдап, түниле де иштегем.
Иштен бош өйлөрдө үлгерлер де бичигем,
Ыраак чөлдөрдө төөлөр дө өскүргем.

Кайда да болзом, күйбүреп иштегем,
Бир ле ондонзом, — неге једингем?
Үлгерлер чүмдеп, үргүлер де көргөм.
Јүзүн ишке мендеп, јүс ишке чөнгөм.

Је эмди карып, жүрүмим санандым,
Ырызым деп, су-кадыкты ондодым.

1994

* * *

Түс эмес јолынла
Түңгей ле баргам.
Кижини тоор јанла
Кайда ла туштагам.

Јолдо кара чачым
Јылдар сайын кажайган.
Јүрүмге үреткен качым
Јүрүм ле деп адалган.

Ол ло узун јолдор
Ончозы мандай чырышта.
Јолыккан эл-јондор
Јаркынду сагышта.

Канча кийим эскирген
Кыйузы јок бу јолдо.
Калыкты сүүп жүрген
Күчим бу ла ороондо.

Кеп кийимим элезин,
Кем јок ло јолдо.
Кату јолдор тизилзин,
Күчтү эмей колдор.

1995

* * *

Јок, мен кудай эмезим, —
Јокту, јойу кижѝ мен.
Кандый ла байыыр сезим
Көксимде јок, ого ижен.

Јок, мен ойгор эмезим,
Тегин ле ишчи мен.
Јүректе, чын, өчпөс сезим, —
Јокту-јойуны сүүйдим, ижен.

1995

* * *

Чечектү төрөл јаланым,
Чечеги чек онбозын.
Кижини тоор јаным,
Калык сени ондозын.

Кан-Алтайда эл-јоным
Кемге де јаман сананбас.
Кандый ла укты тоогоным
Качан да бек, сыныкпас.

1995

ЎЛГЕРЛИК САНААЛАР

Катап ла алтын кўс
 Жаркынду тура берт.
Кунукчыл меге: чек ўскўс,
 Кереги жок ошкожым торт.

Кырлар ўстиле турналар
 Изў тўштўкке ууланат.
Кўгўсте ўлгерлик санаалар
 Алтын кўсле жаркындалат.

1994

ЭБИРЕ АК-БОРО ТУМАН

Кўски тамыр жаш,
 Тууларда ак-боро туман.
Жаскыда чачкан аш
 Каны кирип бышкан...

Айазар кўски жаш,
 Логолор ак-боро туман.
Жуунадылар кырада аш,
 Улус анайда табышкан.

1994

ЈЕРИСТИ СҮҮРГЕ ҮРЕТКЕН

Јап-жажыл јалан
Јүзүн чечектери­ле — кебис.
Јүзүн учуктарды не јайган,
Эрке, јалакай энебис?

Јука баскан бу кийиске
Учукла чечектер көктөйдин,
Онон оны бу ла биске
Јайа салып көргүзедин.

Чичке, эрке сабарларын
Чек ле алтын ийне ошкош.
Чололоп көктөнгөн учуктарын
Чалыган күннин чокторы ошкош.

Чын, эне, жажыл јаланды
Будуктарла журап болбозын.
Кайкамчылу чечектерди
Күөле көргүзип кайкатпазын.

Кайтса, кожон сөстөриле
Чүмдеп, айдып берерин.
Је жүзүн учук өндөриле
Јердин јазын көргүзедин.

Јап-жажыл јалан
Јүзүн чечектери­ле кебисте.
Сен бисти эрте јаштан
Јеристи сүүрге үреттин жүрүмде.

1979

КИЖИНИ СҮҮНДИРЕР

Удабас ла, удабас ла
Узак сакыган јас келер.
Узун тўндер катап ла
Куштарга сольнар.

Јўзўн чечектер јаланда
Јасты кесип тип јайылар.
Јап-јажыл агаштарда
Куштар ўни јаныланар.

Чынгырак ўнин јайылтар.
Эбиреде энчў кожонго
Кижн јанары кожулар.

Јажыл јаска чечектер,
Ўндер ончозы биригер.
Чечектеген, ўнденген кўндер
Кижини ырысту сўўндирер.

Москва. Переделкинодо.
 Сагыжыма кирет, энирде
 Карагайлар үнин угуп,
 Куучындажып, јериске кунтатп
 Качан да мында јүргенис,
 Кайра јанарга мендейтенис...

Бүгүн катап ла Переделкинодо.
 Барбак карагайлар төзинде
 Кар артпаган, үзе кайылып
 Кайда ла јер борорып,
 Көк чыгарын керелейт...
 Көпти айдар күүним келет.

Јар-јаак үндү, улусты јууп,
 Јарлу, јар јок үлгерчилерди кууп,
 Топшуур согуп, кайла дейтен,
 Мениле јажытту оморкоп јүретен.
 Јалтаныш билбес сениле оморкоп,
 Кай чөйөтөм, топшуур ойноп.

Эбире карагайлар, кайындар,
 Элден эн артык јайалталулар
 Эпсинип, элистин кайын угатан,
 Энир өткөнин билбей калатан.

Элдинг алдына эр бойын
Эмди де андый, не ундыырын.
Бүгүн ле мен Переделкинодо,
База ла топшуурлу, энгирде
Эске алып, карагайларга,
Ак кайыңтарга
Алтай јонымнын күү, кайын
Кайлап, сени санандым, туйкайын.

1987

КАР ЈААЗА

Бийиктен бийик кырлар
Бай агажыла карарат.
Борорып, борорып кар
Булуттан жаап, кажайат.

Күски кар күп эдет, —
Көбөн кардын жымжагын!
Ак кар калын көрүнөт
Андап базарга жакшызын.

Карарган жыштан андаза,
Көөдий кар кыры аңарын
Кандый бир аңчы туштаза,
Артыкты үлежип аларын.

Алтай жондо андый жан.
Алтыннан баалу ол жан
Улалат үйеден үйеге.
Учурлу биске үргүлжиге...

Бийиктен бийик кырлар,
Көр, аңла бай агажын.
Бүркөп салды жерди кар,
Андап базарга жакшызын.

1992

КҮС БАШТАЛАТ

Јеп-јенил ак туман —
Јенгестү аркадан.
Јети айры мүүзин јайган
Ан чыкты анан.
Јыш арка ичинде
Јенгестү сугады.
Айры туунын белтиринде
Аян одоры.
Койылган ак туман
Кыр өрө жылат.
Амыр отоп турган
Анга табарат.
Ан јети айры мүүзиле
Челий чачат.
Јаан туулар үстиле
Туман ажат.
Одош-тедеш аяндарда
Андар амыргылайт.
Байла, бистин талада
Күс башталат.

1981

КЕЛИНДЕР

Жетти келген келер

Жажы жаандар үргүдө.
Жуулып, жиит келиндер
Жиркиреп, сүүнелилер

Жакшы айас күндөр
Жайымжыырга бербес.
Жаңгыс да жетти келер
Жыргалынан билинбес.

Чадырлар түндүгинен
Чогулган келер

Чак ла ологго кирзен,
Чуурым турар таныш.

«Канчазын балдар ајарар,
Канчазын кийим јунар» —
Анайда олог айдыжат,..
Арајан уруп, ууртажат...

Катап ла айас күндөр,
Калык өлөң ижинде.
Ижи түгенбес келиндер.
Иштеп ле жүрет јеринде.

1994

АКТУ СӨС

Аракыны иче, иче
Ар сыным уурлады.
«Акыр, ичпес» — деп, кече
Айдынгам санаамды.

Јаскы чечектү јердий
Јиит тужым болгон.
Күүктинг өткүн үниндий
Көгүсте үним коологон.

Айлым ак јарыктый
Аян, јайым болгон.
Аракы, чын, аштый
Акту бойыма бодолгон.

Чөөчөйлөп, чөйө мен
Чөкөдү јок кожондогом.
Коо јараш чөйилген
Үним онбос деп ондогом.

Үйим үшкүрип, ачу-ачу,
Үйде сақып, короdogон.
Ичкеним дезе корон, кылчу, —
Кандый ла аракы болгон.

Коркыган балдар октолып,
Каланы менен јажынат.
Көөркий үйим оптолып,
«Көрмөс, өл!» — деп арбанат.

Аян, јайым айлым
Арт-учында меге тапчы.

Чын, үйим, балдарым, —
Мен сүрекей аракычы

Чечектий жиит бойым
Чек онуп калтырым.
Чөлөөзи ок итканым
Чек олум деп ондодым.

Калык-жон, эрке балдарым!
Калг
Кабак ичип байыбадым,
Кабактан кенеп карыдым.

1994

* * *

Јаштан ала бу жүрүминде
Јаткан јери эне болгон.
Онын ады Кичү-Ўлегемде
Улуска оттый чоктолгон.

Кажы ла айылда јуругы —
Кемге кереес, кемге кебис.
Јериндеги јол-јорыгы —
Јилбилү јуруктар, билерис.

Чыккан күннинг, айдын көзи
Чаазынга чүмдү јуралатан.
Көгүстен айткан онын сөзи
Јурукта өндөрлө айдылатан.

Тын јуранар јиит өйинде
Тыныжы токтогон ол кенерте.
Чыккан јери Кичү-Ўлегемде,
Јурукчы ады бистин жүректе.

Ас та эткени көпкө түней,
Алтайда јон билер эмей.
Эр ады узак ундылбас,
Эл ижинен ижи айрылбас.

Кабай кептү Кичү-Ўлегем
Көп јииттерин элге ийет.
Јүрүмде јурукчылар, о Ўлегем,
Јаңыдан өзөр, жүрек иженет.

* * *

Јангыс ла јерди ол сүрүп,
Јалан аш салар эмес.
Јуранарын да эмди сүүп,
Јүректен журап билинбес.

Јурукта: анчы от јанында,
Арыган күчи јоголот.
Кырлу мылтык коштойында,
Анчы топшуур бу согот.

Кайлаза, анчыга андар
Кудай берзе, эм јолыгар.
Канчазы керек, ол адар,
Артык атса, буркан чуугар.

Агаштан, жүзүн тазылдан
Андар, куштар база эдилет.
Албаты жуулган өргөөгө барзан,
Анда ончозы көрүлет.

Анда, чын, жүзүн эдимдер:
Ээрлү ат, топшуур, комус.
Тегин тракторист, кем бүдер, —
Кандый онын колы ус!

Андый улус Кичү-Үлегемде:
Анчы, койчы, кырачы.
Эмди де келер элбек жүрүмде
База болор үлгерчи, журукчы.

КОРРЕСПОНДЕНТ АРУТАЙ

Туулу Алтайдын тогус талазын
Тоолу жылдардын туркунына ончозын
Корреспондент Арутай эбирген турбай.
Жеристин бийик ажулары ажыра
Тамчыдан табыш жууры шыра.

Арутай тым отурбай
Кажы ла кижиге сүүнчи эдерге
Машинала мантадат, самолетло учат,
Атка да минген бараадат.

Ол жаантайын јолдо, јон ортодо.

Је јерин ундыбай Арутай

Једип ле келет, улуска көрүлет.

нак улузы үлгерлейт ого

алкышты:

Ырысту жүр жүрүминде, мактулу иште

ижинде.

1992

* * *

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Түн ортозы түгөйөт "..."
Угарга солун топшуур үнин.

Тан адары, белгечи өрөкөн,
Там ла жууктайт. топшуур "..."
Очокто от ту качан очкөн,
Топшуураар слердинг чек токтобойт.

Кайчы келерин биген "..."
Качан ок сезиптир журегеер.
Эки кылду топшуураар белгелеп,
Энчикпей сакыган кижиге эмтиреер.

Јаштын јолын јарык јарыдар,
Јаан кижиге слер билетен тураар.
Каргактын алдын карангуй бөктөөр,
Карыганча билип, айдып өчөбөйтөөр.

Јаш та келзин, јаан да болзын,
Јаманаар јок топшуурчы эмтиреер.
Јебрен өбөкөннинг јилбилү ойынын
Јаңы үйеге јыңырадып бередиер...

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Тан аткан, јылдыстар өчкөн, —
Угарга солун топшуур үнин.

1979

КОЖОНДЫ ЭЭЧИЙ

Монгол чөлдөрдин элбегин, элбегин!
Кайкалга сөстөрдин жетпезин, жетпезин!..
Ол туку монгол атту чаап бараадат!
Учы көрүнбес жол алдында карарат.

Чөйө кожоны омок то, жуук та угулат,
Атту жүрер жаны жебреннен ала эмдиге артат.
Күүлү кожон чөлдөрдөн элбек, туулардан
бийик,
Тындап, учурын ондозон, чөкөнбөзөн,
Кожонды ээчий кожондоп барарын.

* * *

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Түн ортозы түгенип өткөн,
Угарга солун топшуур үнин.

Таң адары, белгечи өрөкөн
Там ла жууктайт, топшуур ойнойт.
Очокто от ту качан өчкөн,
Топшуураар слердин чек токтобойт.

Кайчы келерин билген чилеп
Качан ок сезиптир жүрегеер.
Эки кылду топшуураар беттеп
Энчикпей сакыган кижиге эмитиреер.

Лаштын жолун жарык жарыдар,
Жаан кижиге слер билеттеп тураар.
Каргактын алдын карануй бөктөөр,
Карыганча билип, айдып өчөбөйтөөр.

Лаш та келзин, жаан да болзын,
Жаманаар жок топшуурчы эмитиреер.
Жебрен өбөкөнүн жылбилү ойынын
Жаңы үйеге жынырадып бередиер...

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Таң аткан, жылдыстар өчкөн, —
Угарга солун топшуур үнин.

1979

КОЖОНДЫ ЭЭЧИЙ

Монгол чөлдөрдin элбегин, элбегин!
Кайкалга сөстөрдin жетпезин, жетпезин!..
Ол туку монгол атту чаап бараадат!
Учы көрүнбес јол алдында карарат.

Ийә кожоны омок то, јуук та угулат,
Атту јүрер јаны јебреннен ала эмдиге артат.
Күүлү кожон чөлдөрдөн элбек, туулардан
бийик,
ындап, учурын ондозон, чөкөнбөзөн,
Кожонды ээчий кожондоп барарын.

* * *

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Тун ортозы түгенип өткөн,
Угарга солун топшуур үнин.

Таң адары, белгечи өрөкөн,
Там ла жууктап...
Очокто от ту качан өчкөн,
Топшуураар слердинг чек токтобойт.

Кайчы келерин... чилеп
Качан ок сезиптир жүрегеер.
Эки кылду топшуураар белгелеп,
Энчикпей сакыган кижиге эмтиреер.

Јаштын јолын јарык јарыдар,
Јаан кижиге слер билетен тураар.
Каргактын алдын карангуй бөктөөр,
Карыганча билеп, айдып өчөбөйтөөр.

Јаш та келзин, јаан да болзың,
Јаманаар јок топшуурчы эмтиреер.
Јебрен өбөкөннинг јилбилү ойынын
Јаңы үйеге јыңырадып бередеер...

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Таң аткан, јылдыстар өчкөн, —
Угарга солун топшуур үнин.

1979

КОЖОНДЫ ЭЭЧИЙ

Монгол чөлдөрдин элбегин, элбегин!
Кайкалга сөстөрдин жетпезин, жетпезин!..
Ол туку монгол атту чаап бараадат!
Учы көрүнбес јол алдында карарат.

Чөйө кожоңы омок то, јуук та угулат,
Атту жүрер јаны јебреннен ала эмдиге артат.
Күүлү кожон чөлдөрдөн элбек, туулардан
бийик,

Тындап, учурын ондозон, чөкөнбөзөн,
Кожонды ээчий кожондоп барарын.

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Түн ортозы түтенип өткөн,
Угарга солун топшуур үнин.

Таң адары, белгечи өрөкөн,
Там ла жууктайт, топшуур ойнойт.
Очокто от ту качан өчкөн,
Топшуураар слердин чек токтобойт.

Кайчы келерин билген чилеп
Качан ок сезиптир жүрегеер.
Эки кылду топшуураар белгелеп,
Энчикпей сакыган кижиге эмтиреер.

Лаштын жолун жарык жарыдар,
Лаан кижиге слер билетен тураар.
Каргактын алдын карануй бөктөөр,
Карыганча билип, айдып өчөбөйтөөр.

Лаш та келзин, лаан да болзын,
Ламанаар жок топшуурчы эмтиреер.
Лабрен өбөкөнүн жылбилу ойынын
Ланы үйеге жынырадып бередеер...

Тодош сөөктү белгечи өрөкөн,
Тындап отурым топшуур үнин.
Таң аткан, жылдыстар өчкөн, —
Угарга солун топшуур үнин.

КОЖОНДЫ ЭЭЧИЙ

Монгол чөлдөрдин элбегин, элбегин!
Кайкалга сөстөрдин жетпезин, жетпезин!..
Ол туку монгол атту чаап бараадат!
Учы көрүнбес жол алдында карарат.

Чөйө кожоңы омок то, жуук та угулат,
Атту жүрер жаңы жебреннен ала эмдиге артат.
Күүлү кожон чөлдөрдөн элбек, туулардан
бийик,
Тындап, учурын ондозон, чөкөнбөзөн,
Кожонды ээчий кожондоп барарын.

ЈАНҮДАН ЈАНҮЛАНГАН

Баян-Кол, бистин кожондо
Качан да ол, најылар ортодо
ЈанҮланбаган.

Баян-Кол, Улан-Батордо
Јорыкта јобол јок болордо
ЈанҮ угулган.

Баян-Кол, бистер конордо,
Ырысту јол, күүлү кожон болордо,
Јүрекке чагылган.

Баян-Кол, нөкөр монголдордо
Бистер ол биригип кожондоордо,
Күүге јараган.

Баян-Кол, бистин кожондо
ЈанҮдан ол најылык ортодо
ЈанҮланган.

1983

УЛАН-БАТОР

Тола деп эне суу
Туулардан туулган.
Монголдорго ол кару,
Эне канла колынган.
Улан-Батор жайым,
Улуркак турат жаратта.
Ырысту, жарык салым
Кажы ла монгол аратта.
Тола суунын жанары
Төп, чөйөө жагыланат.
Городтын жаны туралары
Эне сууны тындаалайт.
Онын чөйөө кожоны
Алтай, Ханайга торгылат.
Јебрен Тола јиит, жаны, —
Јүрегиме күүзи торгылат.
Улан-Батор алтын чечектий,
Улуркак баатыр өргөөзиндий.
Тола суу ого энедий,
Телекейге угулган үниндий.
Тола деп эне суу
Тууларда туулган.
Монголдорго эн кару,
Эне канла колынган.

1983

ОНОН

Онон — улуркак, терен суу,
Учы-кыйузы жок толку
Бып-быыраш, агынду,
Шылырашкан куучынду.

Жараттар жажыл талду,
Јүрүм эбире јыргалду.
Ононды кечире салду
Кечип отурыс чөйө кожонду.

1983

АК ЈАН, КАМДАР

ЭНЕ АРЧЫН ЈЕРИМ

Мен городто, өргөөдө*
Көп жылдарга жадым.
Кандый бир чөлөөдө
Јериме барып турадым.

От, очок өргөөмдө
Кайдан ол табылзын.
Јуртта оны көргөмдө,
Јүрегиме јакшызын.

Јыды јараш ышты
Јылына сен көрбөзин.
Қазанга аскан ашты
Ыш јыдыла ичпезин.

Је јажыл-көк арчынды
Јеримнен аладым.
Айыл ичин, балдарды
Аластап саладым.

Арчын јыды јеримди
Эске ол алындырат.
Алтай, кудай, элимди
Улай ла санандырат.

Эл јаны, тамчы каны
Эт-канымда, байла, бар.
Европа ла Азияны эбирзем де,
Јерим кайра тартар...

Мен городто, өргөөдө
Көп жылдарга јадым.
Кандый бир чөлөөдө
Јериме барып турадым.

* Өргөө — тура.

САРЫ БҮРДЕ

Бу сары бүрде бастыра јерде
Бистин жүрүмде бис мүргүүлде.
Белдерден сындырган быјыраш арчын
Мүргүүлге јайган чанкыр ыжын.

Јок, мен албатынын јайаачызы эмезим,
Күкүртеп онын јалкыны болбодым,
Јуу өйлөринде јуучылга жүрбедим,
Уур јенүзінде макка кирбедим.

Је көк көгөзіндү јалангында жүргем,
Јарык көгүстү јоныла иштегем.
Јаскыда ашты јаланга чачкам,
Күскиде ашты сүүнип јуунаткам...

Эмди арчынду эне јеримди
Тагыл арчынду мен көдүредим.
Ботконы, сүтти — бастыра јерге!
Алкылу сөсти агару Ылгенге!

Ак Буркан — албатынын кудайы.
Ай, күн чыккан агару Алтайы.
Мен алкайдым: азыраган балдар
Өскүске калбазын, ончо эне-адалар
Кемге де бакпазын.

Јажына јеринде ырысту јатсын,
Бастыра јоным Буркан балазы,
Бек болзын талазы.

Кырларда кыстадар кул јанын ундызын.
Бурканга бажыар бек јанын јандазын...
Ѕары бӯрде сӯтти, ботконы
Сӯүген јеримде урустейдим Бурканды.

АЛКЫШТУ ЖОН

Жайгы өйлөрдө
Жаш агашты жакалай
Жылкылап, чөлөөдө
Жаңарлап жайлагам улай.
Жажын чакка
Жаңары үзүлбес жоным
Жыргап жарыкка
Жаткан жер — Алтайым.
Же күс келерде,
Жажыл арчын күйдүрип,
Тагыл, күрееде
Жүргөм, Алтайды көдүрип.
Кыш түжерде,
Карарган мөшти жакалай,
Өзөк жерлерде
Жылкылап турум улай.
Элен чакка
Мөңкү жаңарлу жоным
Жыргап, жарыкка
Жаткан жери бу Алтайым...
Ак жарыкта
Ак-Буркан жаңду жоным
Арткан чакта
Алкышту жатсын, о кудайым!

1994 ж.

* * *

Менде серкпе јок,
Церквем — ар-бүткен.
Алтай кижн омок,
Алтай ээзнне бүткен.
Агын суулар кечерим,
Ал санаам кудайда.
Мал күзеп жүредим,
Кудай бу санаамда.
Тайгалар да ажадым;
Толотойго таш саладым.
Эмезе јалама буулайдым,
Одөр јолымды санайдым.
Көс јунган суума
Көксимде мен быйанду.
Ашкан јаан тайгама
Айдары јок алкышту.
Мөнкү башту тууларым —
Менин серкпем.
Кайда ла кожо кудайым,
Үйеден үйеге бүткөм.
Көк тенери үстимде,
Кудай өргөөзи анда.
Агару кан-эдимде
Агару ижемји, санаа.
Кем де мени бурулабас —
Ар-бүткен серкпем учун.
Кем де, не де кыйнабас —
Агару сөзим учун.

1987

* * *

Ап-тап абыс
Алтаң-бултаң келеедет.
Акту бистен адабыс
Акча аларга келеедет.

Айылга жууктап келерде,
Аайы жок ийт үрет.
Албаты түрөп жүрөрдс,
Азыраган ийдис үн көдүрөт.

Акту бисте үн жок,
Актажарга абыс омок.
Акча, церкпе ондо бар,
Акту бисте крест ле бар...

Ап-тап абыс
Айылдап биске келеедет.
Абыска берер акчабыс
Айлыста кайдан келет.

1995

КАМ ТЕРЕК

Жарык шилдү көзнөк алдында
Жүзүн үндү куштар жайгыда.
Жажыл терек бүрлери ортодо
Үзүги жок болгон кожондо.
Жүректе сүүнчи канатту куштый
Чанкыр кейде кейтип учкандый.
Кажы ла бүр эзинле најы,
Чек ле түнүр согул турганы.
Куштар үни торт ло күзүни,
Терек бүрлери чек манжак бойы.
Терек бойы — камнын бойы,
Жастын, жайдын жылу күндери —
Жаан камнын камдаар өйлөри.
Же жарык сүүнчи жаантайын болбос,
Жажыл өндөр не онбос.
Жедип келди жиит күс,
Жаан, жаш эмди чек өскүс:
Күски салкын күүлеп, сыылап,
Теректин бойын силкийт жайкап.
Сары жалбрак, орбо чылап,
Соокко калтырап, түжет шылырап.
Орбо жалбрак чалкойто түжет,
Бисте оору жок, кадык деп көргүзет.
Кем жок, су-кадык, бис жакшы билерис.
Турзын кам терек, кожо ишти өткүрерис.
Турзын кам терек көзнөк алдында,
Камдазын жажарып, келер жаста, жайгыда.

1992

КҮҮН, СҮҮШ

ТЫМЫК БҮКТЕ

Айдын түнде тымык бүкте
Аттын бышкырганы угулат.
Айылдын жанында, эжикте
Ат чакызы айга суркурайт.

Айдын жеңил жарыгы бүкти
Алтындап, мөнүндеп ол чалыйт.
Ач-амырын алынган өзөкти,
Айтпаза да, уул не аяктайт?

Анда койчынын чыдаган кызы
Амырап, өскөни не сананзын.
Ак-жарыкта онын канатту ырызы
Ак куудый учкан болбайсын.

Аккан суу шуулт үниле
Ак куудый айга, айса, жаңарлайт.
Ай дезе оны, сүүнип түниле
Алтындап бийиктен жарыдат.

Анчы уул кујурдан көрөт:
Агарган бүкте амыр, амыр.
Анда, өзөктө, турлу көгөрөт, —
Араай таң келееткен болтыр.

Ай дезе суунын шуултын
Ажарга жетире сонуркап тындаган.
Амыраган койчы кыстын уйкузын
Агарган таңга жетире буспаган.

1983

Сенин эрке колдорын
Катап ла тўжиге кирди.
Кап-кара койу чачын
Көксинге жайылып, эжилди.

Кару ўнинг кулагыма
Күүк ўниндий томылды.
Кунук жүрген бойыма
Кенерте сүүнчи чагылды.
Күркүре суунын жанында
Карарып сомын көрүнөт.
Быркыраган чакпында
Бойынды не сүүндирет?

Көстөринг эрке карарып,
Кирбиктериле типилдейт.
Колдорунды меге чөйип,
Күлүмжиге ырыс экелет.
Кандый да кыйгазын жок,
Карузып коштой турадын.
Кайтса да, мен сүүнчилү, омок.
Күчти жүрүмдө сенен аладым.

Сенин эрке колдорун,
Сүүнчилү жарык чырайын
Катап ла тўжиге кирди,
Койу чачын жайылып эжилди.

1987

Сенин эрке кеберинде
Сезилип калды кунукчыл.
Чечек ошкош эрдинде
Кан ойнойт кызыл.

Кып-кызыл кункайы
Кожондойт кеен јаланда.
Сен, байла, быјыл
Сууген оны јаскыда.

Көгүсте јаскы кожонду
Кебистий јеринге баскан.
Јыргалду ойди онду
Јыргап, байла, албаган...

Эмди дезе сары күс ине.
Күстин кере түжине
Јанган куштарды үдежип,
Јанбай турун эригип.

Ајас, јашту күндер
Ајланбай жүре бердилер.
Эбире көрүнбейт чечектер,
Ээн артты јалан, бүктер...

Је сенин ай кеберинде
Јоголып калды кунукчыл.
Чечек ошкош эрдинде
Кан чечектий кып-кызыл.

* * *

Араай, төп үнийн
Араай көксиме шиниген.
Чач жайылган ийнийн
Чечектеп тургандый көрүнген.
Сүүп кийген кебин
Сүр-кеберинди чүмдеген.
Улус ортодо эбин
Улуга сени көдүрген.
Сенийн эрмек, сөзийн
Ару, агару, төп, чечен.
Кап-кара көзийн
Көксимде сүүш күүдүрген.
Оны, байла, сеспезин...
Сестиреринен коркыйдым.
Сессен, жаман этпезин,
Сысты сысла жажыраарым.
Араай, төп үнийн
Араай көксиме шиниген.
Жиит, жараш кеберин
Көксиме сүрлү жүрген.
Сен жиит... Күүнийн
Сендий жиитке үргүлжиге.
Күзүнидий үнийн
Меге ле агару энчиге.
Кунукту жүрзем, кеберин
Күн жаркынду болор меге.
Күч жүрзем, сөстөрийн
Күчти берер жүрерге.

Комыс чүмдү үнингди
Көөмөй кайла кайлаарым.
Көгүсте чалыган сүринди
Көдүре жүрүмимде чачпазым.

Араай, төп үнинг
Араай көксимди ээлегей.
Кеен сүрлү сөстөрин
Көп үлгериме шинигей.

1993

* * *

Көк-боронунг көбөнг жалы
Кейге, көрзөнг, жайылып турганын!
Көзөр салган кејим-токым
Көксине жараган! Көрөргө жаражын!

Көк-бороны, көксине минип,
Күүним жеткенге келерим јелдирип.
Көк чечекти көөркийге берип,
Кару сөсти айдарым өкпөөрип.

Судурлу салымда санаа јангыс болзо,
Кудалаш, той болбой база.

ЈҮРЕК

Тип, тип, типилдеп
Тын согулат жүрегим.
«Не, не?» - деп, килеп
Менен сурайт эжим.
Ала жаштан бойымнан
Андый сурак сурабагам узак...
Эмди жүрек — чек жүдек,
Неге сыстайт? Нени ыралайт?
Кижини кижини каралаза,
Колында ижи коомой деп каралаза,
Катап ла жүрек кадалып согулар.
Нени эдерин? Јүк ле эжин
«Ачынба» — деер, мекелеер.
Ой өдөр, ачыныш өчөр.
Тип, тип деп типилдеп
Араай жүрек согулар чек.
Катап ла айдар кару эжим:
«Не ачынар? Андый жүрүм».
Лок, эжим, билерим:
Жаманды жакшы жентени жакшы!
Јүректин энчикпези —
Јүрүмнин жентүзи.

1987

ТЕЛЕКЕЙ СЕНЛЕ БАЙ

Кап-кара таш јолло
Капшайлап сен бараадын.
Көрүп ийеле, он колло,
Көөркий, меге јаныдын.
 Көөркийимнинг эзенин
 Көрдим, уктым, сүүндим.
 Эртен турагы эзин,
 Эрикпей сени мен сүүдим.
Чечектү јенил платьезин,
Чачын кожо, эзин јайылттын.
Бастыра бойы эркезин
База ла меге чалыттын.
 Јол кечире жүгүрерге,
 Јолыгарга күүнзегем.
 Је колды чөйип берерге
 Јүрүм бербесен, ой экем.
Кап-кара таш јолло
Капшайлап бараадын сен.
Сүүп, сүрнүгип ол ло
Јаныскан арттым мен.
 Је эртен турагы ару кей
 Эрдинди оком эткей.
 Эбире чанкыр телекей,
 Эркем, сенле бай эмей...

1994

КЕБЕРИН ҮЛГЕРИМЕ ШИНГИГЕЙ

Түниле соок эзин
Тымык жок согот.
Көөркийдин кеберин
Катап жылу ойгозот.
Кара чачы эзинге
Карангуйда жайылат.
Көөркийдин эрдине
Соок тийип кайылат.
Эрке, жалакай унин
Эмди эске аладым.
Кажы ла эрмек, сөзин
Көгүске жуук угадым.
Көстөри онын карарып,
Карангуй өткүрө көрөт.
Койу чачы жайылып,
Кебер, кеби көгөрөт...
Соок эзин соксын,
Сообос ого күүним. .
Сүүштин көгүсте сызын
Билзе билзин көөркийим.

1993

Бис экү атту, —
Аттарыс семис.
Не мында јажытту?
Јайым, ойноп јүрбейис!

Бис экү атту,
Алтайыс та јангыс.
Јолды ман јарышту
Јергелей өдүп баргайыс.

Бис экү атту,
Коштой јортуп јүрелик.
Јонго не јажытту?
Јыргап, ырыска јүрелик.

Бис экү атту,
Аттарыс семис.
Јүрегис јайым, ырысту,
Јыргап, журтап јүрбейис.

1994

* * *

Мен сени ич санаамда
Кöörкийим деп айткамда,
Озолодо сезетен ошкожын,
Ойто келбес ошкожын.

Уйуктап јада, араайда
Учурлап сени адагамда,
Ыраактан угатан ошкожын,
Ырысты сүүбес ошкожын.

Кара көстөринг карануйда,
Кокту оттый чек санаамда.
Адазам, укпас ошкожын,
Алдыртсам, келбес ошкожын.

Колдо чечектү, јаланда
Кожондоп сен турганда,
Кычырзам, укпас ошкожын,
Калак, кылыкту ла ошкожын.

Мен сени ич санаамда
Кöörкийим деп айткамда,
Озолодо сезетен ошкожын...
Ойгорлоп келер ошкожын.

1995

Кап-кара чачту кайран кӱӱркий
Кара кӱзинг чокту, кӱрзӱм — кӱндий.
Кӱксимде кӱӱним качан да ӱчпӱс,
Кӱрбӱзӱн дӱ сӱӱжим калас ла ӱтпӱс.

Кӱӱркий деген сӱс кӱксимде эзен,
Кайда ла јӱр, ӱс, — кунукпазан сен...
Кӱӱркий, бу ла мен каран кунукту,
Кӱгӱстен билзен сен, кӱстӱринг чокту.

Кап-кара чачту кайран кӱӱркий,
Кӱксимде сӱӱш чокту, кӱрзӱн, ол кӱндий.
Кандый шыра мени кенеткен дежер,
Кӱгӱстен сӱӱгем сени,..
Кем ого је бӱдер?

1995

* * *

Бу кандык айда
Бастыра Алтайда
Jүзүн чечектер жайылза,
Jүректен кел, айылза.

Бу кандык айда
Бастыра јаланда
Өлөн өзүп јажарза,
Өнөтийин кел, айылза.

Бу кандык айда,
Бу чүмдү јаланда,
Тенери эдип јызыраза,
Jолыгак, јүрек кычырза.

Бу кандык айда
Буурдан айылда,
Jүрекке јүрек ачылза,
Jолыгак, кел, айылза.

Бу кандык айда
Бу сенин салымында
Jүректен јүрек ачылза,
Jүрүмге кел, айылза.

1995

* * *

Кара көстү сүүжим,
Кырлар баштары ак.
Кожо жүрер эжим,
Көгүстен айдыжак.

Мен сени јаландарла
Кожо базып сүүндирейин.
Јүзүн чечектин кажызы ла
Сүүйт сени деп билейин.

Кара көстү сүүжим,
Кайыр кырлар карлу.
Кунукту, сүүштү эжим,
Калыкта сүүжинге јарлу.

1995

* * *

Узак ойгө үнинди
Угарга келишпеген.
Узун эмес үлгеринди
Ундыбагам, сен ижен.

Учуры онын элбек,
Улу сөстөр ондо бар.
Уксан мени, көөркийек,
Улу сүүш не ундылар.

1995

* * *

Колдорын кичинек,
Корон соокко тонбозын.
Кайда, кару көөркийек,
Колынды үрүп, жылыдайын.

Тонунды топчылап берейин,
Көксинг соокко өтпөзин.
Энемнин түүген меелейин
Катай кий, колунг үжүбезин...

1995

* * *

Чанкыр тенгериде
Чачылып күйгөн жылдыстар.
Чалыйт эбиреде,
Чын, көрүгөр, жиит кыстар.

Чак ла бу энгирде
Чачылып жайылат чачаар.
Чын, бу жүрүмде
Чокту, сүрлү, сүүштү слер кыстар.

1994

СӨС БЕРЕРИНДЕ

Карайлаган Кадын кечире
Карагайдан күр салгам.
Кожондожып, оны ээчире
Күр кечкенис, — ундыбагам.

Комыргайла шоорлоп, сеге
Агару күүнимди айткам.
Сөс береринде, ада-энеге
Сени аларын айдып салгам.

1994

* * *

Тоолоп болбозын
Кыстарла жүрген туштарды.
Ландырып сен албазын
Жаркынду ол тушташтарды.

Учына чыкпазын
Кысты сүүген жылдарынды.
Ырысту деп айтпазын
Сыста, сүүште күйген бойынды.

1994

Ак ла чоокыр, ак ла чоокыр
Ак аястың кайыңдары, —
Ай ла дезең, ай ла дезең
Ар-бүткеннинг кыстары.

Байры ла бүрлү, байры ла бүрлү
Бисте байлу кайыңдар.
Айайым, ойойым кожонго кирген
кайыңдар,

Тойлу ла јерде, тойлу ла јерде
Түндүкке оморды кондырар.
Айыл төринде, айыл төринде
Ак кайыңды тургузар.
Кысты ла экелзе, кысты ла экелзе,
Кайыңду көжөгөлө экелер.
Кайың эбире, кайың эбире
Кажайганча таң кожон чөйилер.
Алышкан јииттер, алышкан јииттер
Ак кайыңды одыңга кеспес.
Аймаганча экү, аймаганча экү
Албаты јанын тудар керес.
Ак ла чоокыр, ак ла чоокыр
Ак аястың кайыңдары, —
Ай ла дезең, ай ла дезең
Ар-бүткеннинг агару кыстары.

БУ ТҮНДЕ

Көк тенериде карануй түнде
Көп жылдыстар эрке шымыражат.
Ол шымыраштан мен туйказынан
Жүрүмнинг, сүүштинг жалбыжын сезедим.

Ол жалбышты, ол шымырашты
Качан да үспезим, мен бойым да
Көк тенери алдында каскак кырлардан
Сүүш керегинде бу түнде шымыранып,
Жагытту куучын өткүредим.

1981

УЗАК КҮЙҮШ

От изүзинен турун
Очокто күйүп калар.
Ончогорго онын учун
Оны айдар күүним бар.

Оттон изү от бар, —
Ол жүректеги сүүште.
Отто турун күйүп калар,
Je сүүш узак күйүште.

1994

ОЛ ЛО БОЙЫН

Јеримнин сол, оны
Јүзүн чечектү жаскыда.
Јети өңдү солоны
Јеримди чүмдейт жайгыда.

Јиит тушта солоныга
Једер амадулу болгоныс.
Јиитте солоны бойына
Јетпеген эдим, кыс.

Кандый көп жастар
Көмүлген эди чечекке.
Солоны сүрлү жайлар
Сүрлү арткан жүрекке.

Ол ло јиит өйин
Ойто чүмдү бурулбас.
Мени јектеген өчин
Мееге катап урулбас.

Эмди чек арыдын, —
Солоныдый болгоныс.
Јүрүм жүрүп ырадын, —
Јүректе сен ол ло кыс.

1994

Алдырбас. Көк тенгери үстимде
 Алдындагы чылап жылдыстарлу.
 Азыйда, жиит тужымда, жүрүмде
 Ай ашканча базатам кыстарлу.

Бир-бирүзиле терек төзине
 Бүрлер шылыртын угатам.
 Бүдүмчилү кыстын көзине
 Буру жоктон аыктайт.

Лүстүктү колынын эркези
 Лүрек тебүзин көдүретен.
 Айткан сөстөрдүн сүүнчизи
 Алыс кунукты өчүретен.

Тан кажайза, көөркийди
 Танылу айлына үдежетем.
 Тудаган, казыр онын ийди
 Тутпазын, үрбезин билетем.

Лурттын көп кыстарын
 Жиит тужымда мен сүүгем.
 Же жаш жаандап, карыырын
 Лүрүмде, күйүште билбегем.

Бир ле көрзөм, жиит кыстар
 Бозомдо меге удур чыкпайт.

Бийикте дезе чанкыр жылдыстар
База ла озогыдый мызылдайт.

Алдырбас. Көк тенери үстимде,
Ай чалыйт, суркурайт жылдыстар.
Алтын бүрлү терек төзинде,
Ажыкта: өскө уулдар, өскө кыстар.

Јаны үйе жарык сүүште.
Бой-бойларына эркези чечектейт.
Јиит тужы сүүш, күйүште,
Карыыр ойди сүүш те сеспейт.

1994

АДА-ӨБӨКӨЛӨР УНДЫЛБАС

ӨБӨКӨЛӨР АЙТКАНЫ УНДЫЛБАС

Бирде орой энирге јетире
Күүктер кожоңы чөйилет.
Каргандар улуска билдире
Каанг болор деп јетирет.

Каанг болор деп белгелейт,
Каргандар оны билгилейт.
Канчын јииттер кайкаалап,
Кайдан бүтсин каткыргылап.

Је каткы, кайкал болзын,
Јаандар анаң не ујалзын!
Јебренненг анайда ончозын
Өбөкөлөр айтканын не ундызын.

Күүктер дезе кожоңын
Сары таннаң орой энирге
Канайып та бир токтодорын
Сананбайт ошкош бу үйеге.

Јок, јыргалдың өйи — јай,
Күүктер кожоңы јайылгай.
Өбөкөлөр айтканы ундылбай
Үйеден үйеге чүмдү улалгай.

1987

АДАЛАРДЫН МАГЫ

Ак жарыкта не баалу?
Неден не жаан учурлу?
Жарык чырайлу балдарга
Не кереес көп чактарга?
Төрөл жериске чак түжерде,
Улу тартыжу өдөрдө,
Албатынын ончо керегинде
Адалар магы кереес жүрүмде.
Оны, балдар, ундыбагар:
Үйеден үйеге чебер апарыгар.
Мун жылдар өтсин, жастар келзин,
Жүзүн чечектү кожондор чүмделзин.
Бышкан ашла таңдакталып жалан
Бастыра талада көрүнөр айан.
Жаңы керептер орчылан түбин
Жылдыстар ачып, сунуп өтпөйзин.
Же адалар жыгылган жерлер
Женүнинг жанарыла чүмделер.
Кан төгүп алган женүзи —
Канча үйенин амыр энчизи.
Женү учун жууда жастыккан
Түмөн мылтыктар амыраган.
Жаңыс ла жыгылган адалардын
Жерине жанбазын кайдарын!
Жок, оlorдын магы, женүзи

Бүтүңги, эртенги үйениң энчүзи.
Бу бийик мактың маанызын
Өңжү өң жазына жарытсын.
Жиит үйелер адалар магын
Жаны жеңүлерле байыдар, чын.
Не дезе, ак жарыкта ол баалу,
Неден де кереес, жаан учурлу.

1980

ЛЕГЕНДА

Кемдер Конырай-Санрайда,
Кажы бир эрте чактарда,
Кезедүлү жан тудуп жатты не?
Кандый укту улус болды не?

Кандый кожондор озор чүмдеп
Көгүстен санаазын айтты не?
Комысты сулап, үн кееlep,
Кандый жыргалду жатты не?

Кандый агаштан топшуурды
Кагып эткен, канайда соккон?
Күүзи күнерик чичке кылдарды
Канайда күүнин айдып ойногон?

Кандый укту мал тудуп,
Кандый жүрүмде макту болуп,
Конырай-Санрай деп жерде
Кемдер, канайда жатты не?

Кем болды не Нааш деп кижиги?
Күчтү баатыр ба, кандый ижиги?
Кул болуп жүрген бе, олжодо бо?
Каан ба, кожончы ба жон ортодо?

Конырай-Санрай дегени не?
Каргандар жартажы мындый не:
Конырай дегени коо күүлү кожон,
Коолодор, сынырадар күүлү кожон.

Кайыр кырларлу, айса, Алтай
Кандый бир ойдө кунукту турган.

Канду чактан сүүнчи артпай,
Калганчы жоны карыкту жаткан.

Каргандар куучынында Нааш
Конырай-Сангайдан атту качкан.
Качкан ады — жети тиштү жеерен бее
Келип, Алтай жерине токтогон.

Кырлу, күркүре сууларлу Алтайга
Күүзи коо кожон ол экелген.
Комысты согуп ойноорго албатыга
Кагып ойноор топшуурла база экелген.

Канча жон ортодо бүгүн алтайлар
Кайкамчылу эдип комызын согодылар.
Кайлап, баатыр жүрүмин кайчылар
Кылдаган топшуурын ойноп, айдадылар.

Коо күүлү көгүсте кару кожондор
Кырлу жеримде бүгүн кеен жагыланат.
Комысты да, топшуурды да согор
Калыкта көп-көп улус аныланат.

1987

ӨБӨКӨЛӨР УНИ

Јастын жылу күндерине
Јүрегим сүгүнет јакшызынып.
Јажарган јалбрактар күүзине
Јаңыдан јүрим тармададып.

Өзүмдер јажарып көзиме
Өйдин јиидин көргүзет экелип.
Кубулгазынду үндер көксиме
Күйбүреп шингийт эбелип.

Күн чогынын кылдары
Чүмделик күүлү эбире, —
Кандый ла тындулар јанары
Чөйилет энирге јетире.

Өбөкөлөр сүнези элбендеп,
Меге көрүнип тургандый.
Үнибистен билзен деп
Өзүмдер, тындулар үниле айткандый.

Онон улам јастын күндерине
Јүрегим сүүнет јакшызынып.
Јажарган јалбрактар күүзине
Јаңыдан јүрим тармададып.

1987

ЈЕРИМНИНГ ҰНИ (Туужы)

Жажыл арчынды жажытту сындырдым,
Јонго чынды јетирерге санандым.
Јаш тагылды јандап кондырдым,
Жажыл арчынды јандап ыштадым.
Мөнкү тайгага мүргүп, сурадым:
«Аржан суулу ак тайгам!
Ада јаштан азыраган!
Эм суулу эне тайгам,
Эне јаштан эркелеп эмискен!
Јартын айтсан, жажырбазан:
Ненин учун бистин өйдө
Кырда, чөлдө суулар соолот?
Чечектер онот? Канатту куштар,
Кырлык андар калганчы јылдарда
Кырылардын јолында?
Кандый түбек, кандый шыра?
Кандый кинчек? Куучында чыгара».
Көргөн көзиме јаш толды,
Јалынган үниме јарт угулды:
«Чын айттын, ундыбайтырын.
Аржан суула азыраган адан — ак тайга.
Эм суула эмискен энен — эрјине тайга.
Үреткем сени јаштан ала:
Не ле немени бил Алтайдан ала.
Эне јердин элинен болгой,
Ас та элдин адын тообой!
Јыш та агашты јаныс кичесбей,
Јаныс та агашты кичее, кеспей.

Астамдап анды артыгынча атпа,
Агару адынды ачабыңа сатпа.
Јүректен айтканым ундылбас деп бододым,
Суу соолот деп, чечек онот деп,
Айдадың мендеп, жаңы билинген чилеп.
Бойың бурулу! Бойың ачап!
Сананар учурлу, салымды лаптап!...»
Күнге мызылдап көрүнөт мөңкүлөр,
Мени чугулдап кезетти көөркийлер.
Кандый ла жон көксиме жуук болгон,
Онын јерин, тилин канайт та билбейин,
Је Алтай јеримде, бу жүрүмимде
Оны кајыктабай, куру јерге мактабай,
Ак-чек јаткам.
Крестү де кижиле керишпей јаба
Иште жүреле, најы болгон јогымба.
Коранду да улусла кырылышпай,
Најылык јолыла барганыс андышпай.
Је жаңы өй једип келген,
Јанды көрбөй, јанды үскен.
Кандый ла ук көкип турган,
Кандый кунук келерин ундыган.
Јебрен жаңын јемирип јаткан.
Совет јанда собырылган да.
Коммунизм дежип, колынышкан да.
Салымга иженип, сананбаган да.
Анайып ла јатканча, ар-бүткен артаган,
Алдындагы бойынча агару канай
бурулатан.

Алтын тазыл, чейненин тазыл-бүри
Аайы јок казылган, акчага ла садылган.
Тайганын анын тайгада кырган,
Суунын анын сууда кырган.
Сүркүш, быјарын сууга агыскан,
Учы-учында кей де корондолды.
Учурын укканда, уран, радиация болды.
Ајарудан чыгып, АЭС те бузулды.
Бадышта чочып, бастыразы коркыды.
Уксагар, јок! Коркор јан јок.
Ончобыс биригип, орныктыралы билип.
Ойто ло тууларыма оморкоп ајардым,
Ойто ло кулагыма онтулар угадым.
Кырлардын үни кайдан ла угулат:
«Калын агажысты килемји јок јыгат».
Кобылар төмөн шуулаган суулар
Чек чөкөнгөн айдып турулар:
«Алтын кайзыракту балыгыс јоголот.
Терен агынду бойлорыс соолот».
Јеримнин үни жүрегиме ачу,
Тийген ай-күни, бодозо, ол ло чокту.
Јок, орой болбос, јердин үнин угалы.
Чечектер онбос, агашты корып алалы.
Андар угы коробос, ар-бүткен ойгонор,
Талай суу соолбос, јарат коолына толор.
Јер үстинде бис жүрүмдү, өлбөгөнис,
Телекейде јон ойгор,
Телекей јаныдан ойгонор.

СУРУЗЫ ЈОК ЈУУЧЫЛДАР

(Тууы)

Ада-Төрөл Улу жууда
Ады жылыйган жуучыл кайда?
Ададан арткан бис тирүде
Адын чыгарарыс бу жүрүмде!
Жылыйган жуучыл ада да болор,
Жүрекке жуук эне де болор.
Јиит, јараш карындаш та болор
Эмезе јаан акабыс та болор.
Айса көөркий эјебис те болор,
Эмезе кичинек сыйныс та болор.
Айса болзо, төрөгөн дө болор,
Акту тегин јерлежис те болор, —
Агару јеристин кемизи де болор.
Кем де болзо, бистин ле болор,
Кемизи де биске кару болор,
Качаннын качан да агару болор.

Каныркак фашисттер јуу баштап,
Кирлү буттарыла јеристи тактап,
Јаткан айлысты јалбышла өртөп,
Амыр јонысты жуулаган өштөп.
Јок! Кару төрөл јерибис
Јонды жууга көдүргенин билерис.
Јүзүн укту јүс башка элибис
Јаныс кижидий айткан: белен бис!
Јок, јок! Башты бош салбай, јиткебис
Јеткерлү, јескинчилү өштүте бис,
Јүректе кан тирүде, бүктебезис.

Јерис учун јүрүмисти берерис.
Ондый каруны албаты айткан,
Ончозы туруп, өштүле жуулашкан.
Одын чөйилтип окло адар «Катюша»
Ол тушта өштүле адыжа, адыжа
Одер сууны кечип, Бадышка
Оморкоду ла коркыду эткен башка.
Уй мылтыктар улай огырыжып,
Ууланып, сасла да барган адыжып.
Улу јас па, јай ба, изүге чыдажып,
Узун кыш па, соокко канчажып,
Улу Россиянын калын черүзи
Улу жылыйту эдип, жуулашкан эди.
Јалакай кылыгы, чырай эрүзи
Јолой јондор коркытпаган эди.
Кажы ла төң, јалан јерлер
Казыр өштүге канай берилер?
Јиткек састар, тегин јыраалар
Јонго керек, јенил алар
Јан өштүге кайдан табылар?
Кажы ла сөөм јери учун
Кажы ла жуучыл тын жуулашкан.
Берлинге јетире јол ыраак, узун,
Бистин жуучыл өлгөнчө адышкан.

Кемди де јөң туй базырган:
Кемди де от өртөп салган.
Кемди де сас сооро тарткан,
Кемди де танк былча баскан.
Кемзи де өштүге олјолоткон,
Кул эдип, калганчы кучин јиген.
Мундарла улусты өштү торолоткон,

Телекейден жажытту кинчектеген.
Отту жууга кирген ле жыл
Озо баштап жуучыл бар ла болгон.
Онон калапту жууда ол жуучыл
Ол ло сурузы жок, жоголгон.
Кайда, кандый учуралда
Кайран жуучыл ол жылдарда
Чек сурузы жок жылыган,
Чын, канайып анайып жайалган?
Je сурузы жок жуучылдар
Жууда согуужып жыгылгандар.
Женүде омордын бар женүзи,
Жеткерде омордын жеткер үлүзи.
Ичкери барган тартышту жолдо
Ичкери баскан изи бар омордын.
Ичкери барган кожондордо
Айткан сөстөри бар омордын.
Берлинге жедип, женүге жединип,
Бери жанган жуучылдар ортодо
Омор жок, омор жанбаган.
Омор жок, кайда барган?
Бадышта жуу өткөн өйлөр
Бир де унчукпайт, кижн чөкөнөр.
Бадышта жоголгон канча журттар,
База да үн жок, слер кайтаар?
Бадышта, жуу өткөн жерлер,
Батаа, кайда слердин үндөр?
Жабыс ла бийик кыр, төндөр,
Жууда слер учун согуш өткөндөр.
Жууда көп-көп жуучылдар
Сурузы жок болуп, жанбадылар.
Жуу токтоп, көп жылдар

Жылыжып, өдүп калдылар.
Же бис өткөн жууларды
Жүрүмде качан да ундыбазыс.
Жууда өлгөн сурузы жокторды
Жаш үйе бедиреп чылабас.
Бис, жуу ойининг балдары, —
Жаңы ойдинг кыстары, уулдары,
Билерис, жылытган жуучылдар
Түней ле илеге удабас чыгар.

Көригер, жаланга кырачы чыгат,
Камык жерди терен кыралайт.
Кем де ээчий жаңы аш чачат,
Кырадан жажарып ол кылгалайт.
Сурузы жок жуучыл мында
Сүүнип, кожо иштеп тургандый.
Кемнинг де ырысту билези, айлында
Кемзинбей, жөп, төп отургандый.
Кемле де кожо жаңы турага
Коо агаш кезип тургандый.
Кемле де кожо жаш балага
Кабай, чуулар жазап жаткандый.
Кемле де кожо кижилер аларга
Ойгор белетенип, түймегендий.
Карып калган эне-адага
Келин сүүнчиге экелгендий.
Чын, чын, олар тирүү жүргендий,
Чындыкты чын сүүгендий.
Төрөл, агару, чын дегенин
Тын баалайт, билер иженчизин.
Адалардан мен адалар көрөдүм,
Энелерден энелер көрүп, бүдөдүм,

Эжелерле сурузы жок эжелер жүргендий
Сыйындарла сыйындар сүүнгендий.
Акаларла акалар кожо болгондый,
Карындаштарла карындаштар
Катап ла катап жолыккандый.
Төрөгөнлө кожо төрөгөн айылда
Төп куучындашкан немедий мында.
Жерлежисле кожо жерлежис ортодо
Жилбилү куучын өдөт жондо.
Онын учун сурузы жок жуучыл
Ортобыста тирү ле жүргендий.
Онон ло улам кажы ла айыл
Ончо улузы үйде ле дегендий.

Бүгүн, сурузы жок жуучылдар,
Буурдан слер керегинде куучындар,
Бу ла уксан, кайда ла угулат,
Бастыра үйелерге мак та улалат.
Слерлер керегинде таш кереестер
Сүрлү, чүмдү кайда ла эдедилер.
Үргүлжик оттор до озор күйдүргилейт,
Улу кожондор, күүлер чүмдеселейт.
Чын, слер бүгүн үнгүр кожондордо,
Чын, адаар ундылбас бу жондордо.
Слер, чын, таштан эткен кереестерде,
Үргүлжик оттордо, эзем бичиктерде.
Сурузы жок жуучылдар, слер жүрүмде.
Локту-joyулардын изү жүрекеринде.
Чын, билерим, келер кажы ла өйлөрдө
Тирү жүререеp ончо кай чөрчөктөрдө.

1994

СЕН МАКТУ ЈАНГАН,
ЈУУЧЫЛ
(Туујы)

База ла јуу өйлөрдү
Бурып сананар өй келди.
Башталган эди јажыл јайда,
Јенү келген чечектү јаскыда.
Јуучыл керегинде куучын
Јүрүмде не ундылзын.
Јенүлү јанган јуучылды
Јаныдан мактаар өй ачылды.
Беш јылга јуу өйлөрдө
Бадышта туу, чөлдөрдө
Баспаган сенин изин јок!
Бурылып јуудан сен омок,
Билерим, јанган азыйда.
Буурдан сүүнип, айлында,
Фашисттерле согушканынды,
Бир сөөмнөн ичкери барганынды
Балдарына айдып отуратан,
Балдарынгла угатам тууратан.
Јойу, автомат мылтыкту,
Јардында боро кийис шинельдү
Бойын, сендий ле јуучылдарла,
Төрөлин јайымдап, алтамдарла
Фашисттерди сайада согуп,
Бадышка барган терлеп, тонуп.
Бирде сенде октор јок,
Бирде сенде курсак јок.
Бирде сенде күч, арга јок,

Бирде сенде ижениш жок:
Фашисттер сүрекей күчтү,
Фашисттер тың мылтык жепселдү.
Фашисттер тойу, курсакту.
Фашисттер жеринен тың болушту.
Же төрөлим деген сөсти,
Жең алдында жеткерге де жүрзөң,
Жүрекке алып, кара күчти
Жеңер деп ичкери жүткүгөн.
Төрөл деген сөс иженишти
Тургуза ла сеге беретен.
Оны, балдарды, көөркий эшти
Корыйтан күч сеге киретен.
Катап ла ичкери, ичкери!
Кадалгак эмикти базып өдөри
Кайтса да күч, шыралу,
Кайтса да жеңер амадулу.
Кайтса да тон жерди казып,
Окопторго кирип, коруланган.
Кайтса да ичкери базып,
Фашисттерди килебей кырган.
Карлу кышкыда сууга түжүп,
Кындакту мылтыгын ычкынбаган.
Корон соокко до ол үжүп,
Кызыл тыны кыйылбаган.
Изүге чыдажып, көкси кургап,
Лайдың өткөнин билбейтен.
Калжу өштүни буурдан каргап,
Жеңерим деп ол иженетен.
Берлинге жетире жуулашкан,
Фашисттер белин сындырган.
Беш жылга Россия жуучылы

Бир амыр көрбөгөн жуулашкалы.
Фашисттерди оодо соккон,
Бастыра Европа ого оморкогон.
Жүзүн укту Россия жуучылы
Жүзүн албатыга жайым алгалы
Жүрүмде качан да ундылбас,
Жаны үйе жаманга бастырбас...
Карган жуучыл, кунукпа.
Карыдым деп калас сыныкпа.
Фашисттерди жендеп, айлына
Макту жанган, — балдарына.
Чын, төрөлингле, балдар-эжингле
Салым болгон жаныс.
Ырысту, жайым бир жүрүмле
Жадар деп санаа жаныс.
Онын да учун күчтү,
Казыр, жимекей өштү
Россияга күчи жетпеген,
Россия жуучылына жендирткен!

1 май, 1994

БҮДҮКИ

(Иркиттер Отогынын легендазынан)

Күнерик Алтайдын кырлары үстінде
Карануй булуттар уур жылышты.
Жайым кобылар, жиктер ичиле
Жаман солундар жайылып чыкты:
«Ыраак чөлдөрдөн өштүлөр келген,
Ырысту бистерге кородош экелген.
Ол — баатыр күчтү Кочкорбай,
Ончобыска табарат жуулу улай.
Ак малысты талдап апарат,
Жараш кыстарды, келиндерди
Жарып, чөлгө айдаары көптөди!»
Бу кородоштон чечектер онот,
Буурда сүүнчи кунукка түжет.
Камдар түнүри тын согулбайт,
Кайчылар түни-түжи кайлабайт.
Арыскан туудын агашту эдегинде
Амырын ундыды Бүдүки жүрүминде.
«Алтай жонымнын адаанын кем
Азулу өштүдөн алар, ой экем?» —
Кожо журтаган Ай-Тана эжинен,
Көкси сыстап, сурайт жүректен.
Жаан оборлу үйи Ай-Тана эмди
Жажырбай айдат мындый сөстөрдү:
«Ук, Бүдүки, сен баатыр күчтү,
Укту-төстү Кочкорбай — казыр өштү.
Ол баатыр кожо торо черүлү,
Ончо жерде жарлу — ол он үйлү.
Эмди мени де айдап аларга

Эбирген эмтир чөлдөн Алтайга».
Көксимек көстү ирkit Бүдүки
Көп санаазын көдүре көдүрди.
«Тууларда — мен, чөлдөрдө — ол, эки
Тын баатырлар бис» — деп шүүди.

Чын, Кочкорбай куу чөлдөн,
Чын, Кочкорбай бай ук-төстөн.
Чын, Кочкорбай казыр черүлү,
Чын, Кочкорбай он жараш үйлү.
Чын, Кочкорбай канча ла катап
Чыгым эткен Алтайды жуулап.
Чын, Кочкорбай жиит кыстарды
Чынду-төгүндү айдаар болды.
Чын, олорло түнде уйуктап,
Чын, эртезинде өлтүрер тумалап.
Чын, килеп өлтүрбеген келинди
Чын, жиитле алыштыратан эди.
Чын, эн ле жараш алтай кысты
«Чын үйим» — деп жайатан копты.
Чын, кажы ла жажыл жайда
Чыгымду чак болотон Алтайда.
Чын, кодыр Кочкорбай бу ла көрзөн,
Чын баатыр болуп келетен чөлдөн.
Чын, ирkit баатыр Бүдүки эмди
«Чын, Кочкорбай казыр өштү» — деди...

Бир катап Бүдүки андап,
Беш конгон аркада удап.
Ан адып, айлына жанган,
Алан кайкаган: айлы ээн арткан.
Арыскан туузы эм унчукпайт,

Анда-мында истер куучындайт:
«Казыр черүлү калжу Кочкорбай.
Кичинек те килемји сананбай,
Ай-Тананы албанла апарган,
Ат кылыла колдорын буулаган.
Канча жылкынды ачап танмалар
Кыйгы-кышкыла айдап баргандар.
Онон бери, билерис, үч күн өтти.
Очокто одын туку качан өчти».
Истер, өлөндөр унчукпай барды,
Иркит Бүдүки кородоп сананды:
«Чөлдин баскын ийди Кочкорбай,
Чөкөнбө, жол-изин кадар удабай!»
Кара-күрөң адын Бүдүки ээртеп,
Канча кобы-жикке жар салды мендеп:
Талдама уулдарысты ол уурдап,
Түмөн малын кабыртат аулдап.
Сүүгөн кыстарысты, үйлеришти
Сек олжолоп, угысты үзерге жетти.
Кем Кочкорбайга удур турар,
Келип, жаңыс жерге жуулактар.
Куба чөлдөн катап келбезин деп
Кодырды сүректер бис мендеп!»
Жок... Эбире тымык, тымык.
Жок... Кайда эрлер бу камык?
Кобы-жиктерден кару угулбайт:
Коркып, байла, үндерин чыгарбайт...
«Бир ле чактан өткөн ошкош эди;
Бирлик түрктөр бирлигин үскен эди.
Табгачтар, кидандар Күл-Тегинле,
Тонүкүкле кырышкан эди ле.

Күл-Тегин, Тонүкүк керегинде
Куучындар калыктын күр-көксинде.
Канча да жүрзеес, чактар өдөр,
Түней ле өчөр көгүсте чөрчөктөр.
Аргымак өлбөскө алтын эмес,
Эр бойым өлбөскө мөнүн эмес» —
Анайда Бүдүки бек сананды,
Албаты учун жууга жуунды.
Көндөй мылтыкты белге жүктенди,
Кара-күренге катап минди.
Кара-Кобыда Эрелдей күйүзи —
Кара жаңыс онын иженчизи.
Мундус та болзо, журттын жааны,
Минген де ады малдын артыгы.
Отко жуук тиште эт күйер,
Буурга жуук буурлу кижги сүүнер.
Бүдүки жеринен бүдүмчилү
Күйүзине мендеди бир сүмелү.
Кара-Кобыга келди капшай,
Корон-ачуны айтты удатпай:
«Энегерди Кочкорбай олжолой берди,
Эмди оныла сүрүжер ой келди.
Сен коркыба кызым, бис эмди
Жайымдап аларыс эненди...
Эрелдей, бу жарыкта жаңыс жүрүм,
Эр күчинди эм көрөйин, күйүүм...
Бил, Кочкорбай баатыр бүдүмдү,
Бил, ол улай коо куйак кийимдү.
Ундыба, колтыкчылары алып кептү,
Ундыба, жуучылдары база күчтү.
Жыда-үлдүүнди, мылтыгынды ал,

Јүрүмде кандый болбос учурал.
Јүгүрүк адынды түрген ээрте,
Јолго атанаак эртеден эрте».
Бүдүкинин кызы јолго азыкты
Бир капка јык толо јууп, тыкты.
Экү јолго белен болды.
Эрјинелерине минип, јүре берди.
Јажыл өлөн эзинге јайканат,
Јүзүн чечектер шымыранат:
«Одустан артык казыр өштүгө
Олордын күчи јеткей не јенүгө?»
Кобы-јиктер ээн немедий,
Кочкорбайды айдып бербесдий.
Конок бажында једип келгедий
Кара-Кем деп кобыга озор,
Кочкорбайды быжулап тозор
Эп-арганы јазап шүүдилер,
Эптеп агаштарды јыга бердилер.
Кочкорбайдын келер бу јолына,
Камык колтыкчы, јуучыл алдына
Агаштар карчий-терчий јада берди.
Бүдүки айдат мындый сөстөрдү:
«Эрелдей, окту мылтыкты
Эки колго тут бектен бек.
Көр ол јенестү јадыкты,
Ого јажын, кыймыктаба чек.
Мен дезе кийинде болорым,
Мензектер келзе, табыштанарым.
Кочкорбай күлүк алдында болор,
Мени чабарга үлдү кодорор.
Үзени бажына тур чыгар,
Үзе куйагы өрө тартылар.

Ол тушта, Эрелдей, оны чат
Киндик ле тужына быжу ат!»
Бу сөстөрдү угуп, Эрелдей
Кенете жүзи кугарды сүрекей.
Жалтанды деп кайын адазы
Жарт билди. Бу не атазы?
Неге кубулат эр онын жүзи?..
Ол онын жаныс кару күйүзи!
«Эрелдей жиит, корко до бербей,
Эмди оны канайдар, килебей» —
Анайда Бүдүки сананды бойында.
Айтты ого килеп, атакы учында:
«Жок, сен менин кийнимде жажын,
Же мен билейин мылтык адыжын».
Карчий-терчий жыккан агаштар
Кочкорбайга жакшы буудактар.
Көндөй мылтыкту Бүдүки алдында,
Күйүзи дезе кийин жанында.
«Ш-ш» деп жажыл жалбрактар
Экүди середип айдадылар.
Бот, Кочкорбай ончозынан озо.
Билбейт, сеспейт, кайдар ондозо:
Ай-Тананы алып кайда барар;
Алтайда ла тыны онын калар.
Же Кочкорбай омок, ол баатыр.
Жүрүмде өскөзін не сакыыр.
Алтайда баатыр бар эмес,
Албатызын олжолоп не жүрбес.
Кара-Кем кобыны өрө келеет,
Калапту кезер деп билдирет.
Өнөтийин жыккан агаштарды
Өкөрөктөп ады калып баштады.

Колтыкчылар кийнинде, жуук,
Кабар, аткырлар база ээчий, жуук.
Кочкорбай бу ла бу, жуук,
Кочкорбай Бүдүкини көрбөгөн.
Көндөй мылтыкту жаткан өрөкөн.
Эрелдей элбес этти, үнденди: «куук!»
Кочкорбай көрди: жолында кижин!
Баырт этти эки азу тижин.
«Ан жобош, ан жобош!» — ол деди,
Аттан чабарга үлдү көдүрди,
Бу ла тушта куйагы көдүрилди.
Ээр кажынын кырына шыгап,
Эр Бүдүки атты лаптап.
Кочкорбай үлдүзүн бу ла ычкынды,
Колтыкчылары кут жок коркыды.
Кочкорбайга жыгыларга бербей,
Кабра тудуп, кайра болгон эмей!
Одус кире жуучылдары коркып,
Олжодо улусты таштаган качып.
Корголжын ок киндиктен төмөн
Кору этке тийген. Өч өчкөн!
Андый болгон Бүдүкинин адыш!
Анан ла бери Алтайда амыр, тыш...
Ай-Тана билген: болор ырыс,
Айдудан Бүдүки айрыыр жаныс!

Эбиреде куштар үни угулат,
Эбиреде жалбрактар шулулат.
Ончо улус сүүнчи, каткыда.
Олжочы өштү базылган Алтайда.
Бүдүки ле Ай-Тана жолугат,
Буурдан куучын ол улалат.

Жажыл кобы-жиктердин кыстары,
Жалакай, жиит уулдары
Эне-адаларына ол жангылайт,
Эр Бүдүкини озор алкагылайт.
Эрелдей де жон куучынында,
Эткен керегин ундыбас Алтайда.

Атырткан Кочкорбай жүк арайдан
Алтайдын агару тууларынан,
Кан-жини агып, ыраак чөлгө
Качып бараат, жерине өлөргө.
Чий өлөн кунукчыл сыгырат,
Чын, Кочкорбай онтоп алгырат.
Жерине једип-јетпей өлө берет,
Јаба жүргендери јаман үшкүрет.
Колтыкчылары кору јерден окты
Кодорып, јерине једип, айдышты:
«Алтайдын баатыры Кочкорбайды
Антара атты, огы бу јадыры».
Кочкорбайдын тогус јараш үйлери
Корголјынды көрүп, ыйлайт үзелери:
«Эр Кочкорбай баатыр бүдерден
Эргек бажынча бу ла темирден
Канайып мынайда јенил өлгөн?
Канайып алах оны көрбөгөн?»
Јергелей отурып, тогус эмеген
Јүс тырмап ыйлайт; экелген
Корголјынды кажызы ла чайнайт.
Катап Алтайга кара санаалу
Кандый да эр барбас, каргылу.
Анайда чөлдө өнчозы шүүди,
Атанган баатырын сөөктөди.

Чий өлөн чөлдө унчукпайт,
Чын керектер жүрүмде ундылбайт.
Чөлдөн өштүлөр Кан-Алтайды
Чөкөп, онон ло жуулабас болды.
Күнерик Алтайдын үстинде
Карануй булуттар жылышпайт.
Бүр саргарбас жажыл агажы
Буурды сүүндирет жайы-кыжы.
Катап ла жебрен чүм-жандар
Кырларда орныгып жандалат.
Жаны чүмдер, жаны жандар
Жаныдан жүрүмде улалат.
Катап ла кайчылар улуска
Күүнзеп кайлаар ой келди.
Жайым, ырыс жон-калыкка
Женделбес ийде-күч, экелди.
Каа-жаа түнгүрлер энгир сайын
Кажы ла кобыда үнгүр түнүрейт.
Кожончылар мөнкүлик Алтайын
Кожонло мактап, омок чүмдеелейт.
Бүдүки керегинде чүмдерде
Бүк-жиктерге куучындар жайылат.
Бастыра өткөн чак, үйелерде
Баатырлык кереги чек ундылбайт.
Алтай калыкта бис иркиттер
Агару жуучылды ундыбай жүректер.
Ого быйанду бастыра сөөктөр
Ойгор учурлу чүмдеер чөрчөктөр.
Кыскарта чийген легенда-куучын
Калыкта айдылган, онызы чын.

4—20 август, 1993

БАЖАЛЫКТАР

ТӨРӨЛ ЈЕР, ЈУУК УЛУС

Билерим	4
Төрөл суу	5
«О, менин чанкыр јерим...»	6
Түнөй ле келер эдим	7
«Менин адым ичкери јортот...»	9
Ундылбаган	10
«Мен койлоп јүрүм...»	12
Түнде	13
Күүлелер чилеп	14
Сеге айдадым	16
Айылда	18
Кижн болгон адында	19
Очоктогы от	21
Кожоннын туулганы	23
Алтай жарык јанарын	25
Јериме јанар күүним бар	26
«Устиги Оймон...»	28
Ажулар ажыра	30
Јаштан андап өскөм	31
Кеен тууларда	32
Кожон, чөрчөк јууп турарымда	33
Сыгын айда	35
«Куран ай куу туманын...»	36
Улустын кайкажы	37
«Мен төрөл јеримле...»	38
«Түс эмес јолынгла...»	39
«Јок, мен кудай эмезим...»	40
«Чечектү төрөл јаланым...»	40
Үлгерлик санаалар	41
Эбнре ак-боро туман	41
Јеристи сүүрге үреткен	42

Кижини сүүндирер	43
«Москва. Переделкинодо...»	44
Кар жааза	46
Күс башталат	47
Келиндер	48
Акту сөс	49
«Јаштан ала бу жүрүминде...»	51
«Јаныс ла јерди ол сүрүп...»	52
«Корреспондент Арутай...»	53
«Тодош сөөктү белгечи өрөкөн...»	54
Кожонды ээчий	55
Јаныдан јанғыланган	56
Улан-Батор	57
Онон	58

АК-ЈАН, КАМДАР

Эне арчын јерим	60
Сары бүрде	62
Алкышту јон	64
«Менде серкпе јок...»	65
«Ап-тап абыс...»	66
Кам терек	67

КУУН, СУУШ

Тымык бүкте	69
«Сенин эрке колдорын...»	70
«Сенин эрке кеберинде...»	71
«Араай, топ унин...»	72
«Көк боронын көбөн јалы...»	74
Јүрек	75
Телекей сенле бай	76
Кеберин үлгериме шинигей	77
«Бис экү атту...»	78
«Мен сени ич санаамда...»	79

«Кап-кара чачту кайран көөркий...»	80
«Бу кандык айда...»	81
«Кара көстү сүүжим...»	82
«Узак өйгө үнинди...»	82
«Колдорунг кичинек...»	83
«Чанкыр тенгериде...»	83
Сос береринде	84
«Тоолоп болбозунг...»	84
«Ак ла чоокыр...»	85
Бу түнде	86
Узак күйүш	86
Ол ло бойунг	87
«Алдырбас. Көк тенгери үстимде...»	88

АДА-ӨБӨКӨЛӨР УНДЫЛБАС

Өбөкөлөр айтканы ундылбас	91
Адалардын магы	92
Легенда	94
Өбөкөлөр уни	96
Жеримнин уни (тууы)	97
Сурузы жок жуучылдар (тууы)	100
Сен макту жанган, жуучыл (тууы)	105
Бүдуки (легенда)	108

Иван (Таныспай) Баксурович ШИНЖИН

РАССВЕТНАЯ ПЕСНЯ ПОЭТА

Стихи, поэмы и легенды
На алтайском языке

Худ. редактор З. В. Я н с о н

Редактор Л. Б. Ка и н ч и н
Технический редактор Е. Н. М а н ы ш е в а.
Корректор А. К. Т о р б о к о в а

Сдано в набор 12.03.96. Подписано в печать. 16.08.96. Формат: 70×90¹/₃₂. Бумага офсетная. Гарнитура Таймс. Печать офс.
Усл. п. л. 4,38. Уч.-изд. л. 3,66. Тираж 500 экз. Заказ 1488

Книжное издательство «Юч-Сюмер» Республики Алтай,
659700 г. Горно-Алтайск, ул. Г. И. Чорос-Гуркина, 36.

Горно-Алтайская типография, 659700 г. Горно-Алтайск,
пр. Коммунистический, 35.

2009

5000

